

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAHLGRÄNSKA SJUKH.
DEF. I 26
UNIVERSITÄTSLIBRARIATET
MEDICINSKA SEKTIONEN

[Lindesfolje]

Pehr Dubbsr.

[SS.ä. 4034.]

Sahlgrenska Sjukhus-
Biblioteket.

Obs!

Tagaerlingen

"Täncker om matkan
etc. har tydeligt på
de sist tiderna i
Grunderns och rikthj.

[J. dunderstolpe]

JOHAN LINDERS

Ganckar

Om

Wafflar

Och

Stridsfåå

Menniskians Kropp.

Uplagde andra gången
och förmerade.

STOCKHOLM,

Tryckt hos JOHAN LORENZ HORRN,
Kongl. Antiquit. Archiv. Boftr.

Åhr 1718.

ADPROBATIO.

DAns Kongl. Maijts: COL-
LEGIUM MEDICUM har ige-
nomläsit och censurerat DOCTOR
JOHAN LINDERS Tanckar om Mat-
far och Skrijdsfåå i Mennistians
Kropp / och besunnit them wara
med förfarenheten enlige / samt
nyttige at läsa för hwarjom och
enom. Stockholm, then 17. No-
vembr. Åhr 1714.

(L.S.)

I. N. 7.

DOm / ehoo som wil / och skåda /
Hur' en täcker Menſtio-Kropp
Uthaf Matkar åtes opp
För then löstna EVAS klåda ;
Huru Fötter / Been och Händer /
Hierta / Hufwud / Niuror / Tarm /
Lijda gnag / förtreet och harm
Uthaf Matkars udd och tånder.
Och när man har thetta sedt /
Se ta hwar ſin ſkröplighet.

Såsom man ſaſt offta förmår
ker / at en ſtor dehl af the Siuk-
domar och bräckligheter / ſom Men-
niſtiomen åkomma / ſå gamlom ſom
ungom / rikom ſom fattigom / lær-
dom ſom lektom / af Matkar och Skrydsfåå
hår flyta / hwilke ſig uthi åthſkillige menniskians
dehlar uppehålla ; warandes antingen lefwans

Des Diitkomne och inswålgde / eller ock af flugors och Yrsåas egg med mathen i magan nedslukade / och således genom magans och tarmarnas inwärtas värma uthfläckte / eller ock til andra kropsens Dehlar med then smälte mathen och blodet befordrade / hwarest the jämwäl af wärman fläckas / wera til / föröka sig / och förorsaka så underliga / förtreteliga / och föllsamma krämpor / at öffta then förståndigaste och ypperste Läkaren wid sådana owanliga passioners betrachtande måste stunna och betäncka sig.

Och såsom jämwäl genom förfarenheten befinnes / at Swänska Nationen, meer än andre folckslag / med Matkar i lifwet är beswårad / förmodeligen ther igenom / at man här i landet gärna åter gammal math / thet ware sig rokt eller insaltadt Gläss och Kött / lupin Wiölck / glaan Wiölck / Bakelse / gammal Fiss / ornadt Bröd / insyltade eller ock med Socker öfwerdragna saker / hwilke af flugor och yrsåa / mott och mahl ältas / samt med egg besprängas : Ty hoppas jag lända mina Landhman til någon nytta / at jag på Swänsko framkommer med en kort underrättelse / huru man thesa odiur och obudna gäster / samt the ther uthaf härrörande Siukdomar skal kunna igenkänna och mögeligast fördrifwa ; förmodandes / at ingen illa uptager / thet jag ibland teer mig fram med något uthur Medicina på mitt moders måhl / fast thet sker med största ensaldighet / effter thet förstånd och pund / som Gud mig nådeligen

ligen förlänt hafwer. Man får fuller ändå hålla sig framme / fast thet intet är så språnglådrt. Om i gamle tijder Phidix allenast warit effterlåtit / at uthugga Jovis belåte / så hade man nu för tiden fåå hafst qwar. Om Michaël Angelus och Raphael af Urbino allena fått frihet at måhla i Rom, så hade Rom längesedan warit uthan måhlningar. Doch wil jag uthi thenna så wiidlyfftiga Materia för thenna gången wara rätt kort / effterföljandes ther uthinnan Timanthes, hwilken så han skulle på en liten tafla affskildra then ofanteliga Cyclopem, målade han bara en thes finger / af sträck och fruchtan för the andra faseliga lemmar.

Thet warder fuller af Dystkarne sagt i Ord språket : Ein jeder hat seinen Wurm. Men mitt upsåth är doch intet om någons wurm / irrande tanckar och särskilte omdömen mig thet ringaste at yttra / mycket mindre at upsättia någon *Μωρία Πανδημον*, thet är / en öfwer alt gående wurm soth / uthan allenast at beskrifwa the Matkar och Skridfåå / som i the fläste Menniskiors inelsswor wistas / och så många fast ledsamma Siukdomar åstad komma / them man elljest knapt skulle troo någonsin kunna af så små kråk härröra; börandes man likwål tilstå / at många menniskiors underlige Capricer esomofftaste af Matkar förorsakas / efftersom man sedt / at mångens wurm och sällsamma Sinne offta blifwit förändrat / sedan Matkar och Skridfåå warit drifne uthur kroppen / althenstund Menniskians Siäl alltid lijs

Der och wijsar sig uthi sina uthlåtelser sållsam / när Kroppen på något sätt aggas och är siuklig / fast ingen / än här til dags / meh alt sit förstånd / förmått uthgrunda / på hwad sätt en anda kan röras af en Kropp; och twårt emoth. Alt thet sker / weet hwar och en / men huru thet sker / weet ingen.

Thet war fuller i förstone min tancka at från Fransöskan på Swånsko öfwerfättia then Lärda Mannens Herr Doct. Nicolai Andrij för treffeliga book om Matkar i menniskians Kropp / til följe och effterkommande af then loswen / som af mig giordes uthi min lilla book om Suurbrunnars Krafft och Werkan pag. 34. Men som thetta syntes blifwa förwidlyfftigt / och kunde betaga mig then friheten / at sielf något öfwer thenna saken mig uthlåta / och en annan ordning at följia / samt med egne Observationer och anmärckningar thenna Materien bespäcka / ty har jag heldre welat i thetta måhlet af en och annan lähna / hwad nyttigast är / och med mine egne röhn införlifwa / på thet man icke aldeles wid andras wilja och behag måtte synas wara bunden.

Om Matkar i menniskians Kropp hafwa åthskillige lärde män skrifwit / och är nästan ingen / som icke något sig ther om uthlåtit. Ibland Grekerna har Hippocrates här och ther i sine skrifter talt om Matkar / särdeles om then breda länge Matken / then ther seer uth som ett Binnikeband / och kallas af Grekerne *Χελιδον* som Herotianus wijsar i sitt Onomastico öfwer Hippocratem. Aristoteles har också i

sin femte book om Diuren / nogot om sådan
 ohyra anmärckt / samt Galenus och the flere.
 Men ingen / så wijda mig witterligit år / har
 någon besynnerlig book om Matkar uthgifwit
 på Grefisko / meer än Alexander Trallianus,
 til sin wän Theodorum, hwilken doch länge
 låg obekant och i löndom / in til thes then lärde
 Hieronymus Mercurialis samma skriffit uthur
 thet bekante Vaticanste Bibliotheket i Rom
 framletade och i liuset brachte. Hooz Latiner-
 na har Plinius, Corn. Celsus och Cælius Au-
 relianus något åfwen om thesa Matkar an-
 märckt. The senare Medici hwar på sin ort
 hafwa jämwäl i sine Läkeböcker thenna saken
 eij förbij gådt. Särdeles hafwer Adrianus
 Spigelius skrifwit en besynnerlig och lård book
 de Lumbrico Lato, eller om then brede Mat-
 ken / och nu sedermera ofwannämde Andry om
 alle menniskians Matkar hwar för sig / som på
 något ställe någonsin äre fundne / hafwandes
 thet wid många wakra och efftertänkelige An-
 märckningar / som til en dehl skole nämnas.

Mången stolt och högmodig menniska torde
 wäl täncka / at man aldrig sin tijd så illa för-
 spilte / som då man wille wända sitt sinne til en
 så ringa / så förachtelig och så faselig tings
 betrachtande / som en Matk synes wara / thet
 doch Christianus Franciscus Paullini icke har
 achtadt / uthan skrifwit en wacker book om Mes-
 tematken. Men ehoo som så täncker / syndar
 emot then stora Allhwäldiga Skaparen / hwil-
 ken all ting / både smått och stort / med then

fullkomlighet och zjirlighet skapat hafwer / at ingen menniffia med all sin konst förmår the aldraringaste ther uthaf effterapa; kunnandes man uthi the aldraminste ting / och the som synas måst förachtelige / skåda och see the största och dråpeligasta HErrans underwerck. Ther före ock then lärde Hedningen Plinius har fordom wål sagt : Wij förundrom oss / at Elephanten kan på sin rygg bära the höga torn; at Oren har en tiocan hals och kan med sine horn allehanda ting i lufften högt upkasta; at Tigren är så glupsk; at Leijonet har så ståtlan ragg; men Naturen har doch uthi the aldraminste ting giordt sitt största måstarstycke.

Thenna meningen om Matkars och Skrijds fåås förachtelighet och ringhet har eij allenast gemena folcket / uthan och många lärde Philosphi fordom dags / hwilke ment them wara ofullkomliga diur / hafwa hwarcken lungor / hierta eller blod / och så wijdare. Doch har man sedermera genom Microscopiers tilhielp befunnit / at the äre mera i sitt slächte fullkomlige / än then aldrastörresta menniskio kropp / så framt fullkomligheten skal bestå i många kropsens delar : och at somlige hafwa eij allenast ett hierta och en lunga / uthan många hiertan och många lungor / såsom man seer hoos Silkesmatken / hwilken har liksom en kädia med hiertan och lungor ifrån hufwudet alt in til stierten. Och thet är orsaken / hwarföre Matkar så länge kunna lefwa / fast the i små stycken fördelas. En
Spin

Spindel har åtta ögon / en loppa har sex been / och trenne ledar på hwart been / som Hooch har anmärckt i sin Micrographia, och afritningen uthwisar uthi Journal des Scavans af åhr 1666. at man må förtijga the oräkneliga andra HErrans under. Ingen måste doch låta sig orijmligt förefalla / at sådane galne meningar om the små Matkars ofullkomlighet är förswarad worden af the lärde Philosophis, ty then store mannen Cicero har fordom sig uthlåtit / at ingen ting kan någonsin wara så galin / som icke säges och förswares af någon Philosopho.

Nåstan ingen lem i hela menniskans kropp är från Matkar frij befunnen. Ty the äre förmärckte på alle ställen / så wäl i magan och tarmarne / som i lefran / gallblåsan / krösan / mieltan / niurarne / blåsan / hiertat / lungorne / hiernan / under tungan / i näsan / på tänderne / ytterst i huden / i öronen / uthi såår och bölder / uthi näsan och på fötterne / ja thet som fast mehra sällsamt är / Matkar äre ock befundne innom sielfwa ådrorna uthi then omslytande röde bloden / så at ock många äre komne på then tanckan / som skulle menniskans blod bestå af bara småå om hwarannan krälände Matkar : således / at ock Plinii uthsaga är sedermera och ännu befunnen wara sanfärdig / at innom menniskian / i thes blod / födas kräl / som menniskian skole upåta. Hwar af man kan besinna / at then stälte och stytwe menniskian / som har at befalla öfwer stora ofanteliga bestar /

star/ Hästar/ Cameler/ Elephanter och Buff-
 lar/ och at then / som understår sig at tåmjia the
 wilda Leijon och grymma Tigrar / måste lijk-
 wäl som offtast see sig förtåras och förgå genom
 the förachteligasta och minsta Matkar / uthan
 at altijd kunna sielf genom sin styrka och snille
 sådant förhindra och afböija.

Matkarne / som finnas i menniskians Kropp /
 äre af åthskilligt tynde och skapnad. The som
 finnas uthi tarmarne / äre trenne slag / antin-
 gen brede / eller länge och runde / eller och run-
 de och stackote / af åthskillig färg / ibland hwiite
 och småå med swarte hufwuden / ibland röde /
 understundom gohtbleke / eller swarte / som
 år 1713. wid Wiksberg; Suurbrunn är an-
 märckt. Flera slags Matkar har man icke stort
 i tarmarne funnit / hwarfen nu eller i fordne
 tijder. Thersföre skrifwer Trallianus til sin wån
 Theodorum sålunda : Πρῶτον γινου ὑμᾶς εἰ-
 δέναι δεῖ, ὡς τρίτον εἰρήκασιν οἱ παλαιοὶ τῶν
 ἐλμίνθων εἶδος· ἐν μὲν τὸ μικρὸν πάνυ καὶ
 λεπτὸν, ὃ καλεῖν εἰώθασιν ἀσκαρίδας. δευ-
 τερον δὲ τέτων, σφυγγύλον. καὶ τρίτον ἄλλο τὸ
 τῶν πλατέων. Thet år : Men först bör tu
 thet wetta / at the gamle hafwa funnit
 trenne slags Matkar; Ett slags stackota
 och spinkota / thet the kallade springmat-
 kar; thet andra slaget / Runda och lån-
 ga; thet tredie slaget / the breda Mat-
 kar. Doch finnas icke altijd lijka slags Mat-
 kar hoos alt folck. Theophrastus Eresius skrif-

wer / at Egyptierne / Armener / Araber / Syrer och Cilicier mycket beswärades med Matkar; ther emoth the Thracer och Phrygier wore för them frije. I Grefeland wore Thebaner och Atheniensler frije för Matkar / men Bœotierne intet. Situationen af orten / och folckets spijs giör mycket til saken. The brede Binnickebands Matkarne wancka mycket i Holland. Här i Sverget tror jag / at man kan få see måst alla slagen / om man wil något noggare see ther effter / än här tils stedt är / och icke ther wid låta förmärckia en otidig blygsamhet / som i thetta måhlet althintet duger. Wij äre allesamman fast skröplige menniskior. The Matkar / som i the andre kropsens Dehlar äre befundne hafwa underligt uthseende / ibland see the uth som Syrsor / ibland som Sugor / understundom som Twestiertar / och flere sliike skapnader.

Men huru och på hwad sätt thesse Matkar uthi menniskiones kropp tilwexa / ther om äre twänne bekante meningar. The gamle och somlige af the senare / så wäl Philosophi som Medici, förmena / at alle Matkar och Skrijdsfåå / så wäl uthom menniskian / som innom thes lekamen härkomma af en förrutnelse / hwar igenom någre små particler och grann slumpewijs skola blifwa sammanknippade / och altså göra ett leswande diur / uthan någon såd eller wißt fröo / tagandes sig til bewijs / at grodor offta uppe i lufften tilwerkas / och med regnwäder nederfalla / och at man allestädes / ther någon förrutnelse är / ser Matkar af allehanda

slag. Men thenna meningen kan icke wara then rätta. Ty först måste the / som thenna meningen förswara / wijsa mig på hwad sätt en sådan slumpwijs sammanstötning af småå grann skal kunna i så härlig ordning skicka och ställa alla lemmar til ett lefwande diur / at ingenstädes skal wara förmycket / och ingenstädes förlitet / hwilket man doch aldrig af en slump och händelse pläger hafwa at förwänta. För thet andra / måste the wara ombetänckte / at också wijsa / hwarföre icke nu för tiden äre flere slags Matkar / Skrijdfåå och Yrfåå / än wår HErre på then femte Skapelses dagen genom sitt Allsmåchtiga ord skapade / althens stund thet icke annorledes skee kan / än ju af en slumpachtig sammanknippelse af småå partier och grann / orächnelige nye / och för thetta ohörde och ofedde Species Insectorum eller Slag af Matkar och kråk skulle framkomma.

Then andra meningen om allehanda kråks uhrsprung / är sådan / at intet diur i werlden / thet ware sig stort eller listet / har sin begynnelse på annat sätt / än genom sitt wijsa fröö och egg / som af yrfåå och skrijdfåå lägges på allahanda slags math / kött / miölck och gröna saker / them en menniska kommer at äta / och sedan genom sin inwärtas wärma uthsläcker / at the få lijf / begynna fring sig gnaga och tiltaga. Men så som allas wår moder Jorden är icke lijka på alle ställen / uthan somligstädes består af leera / annorstädes af bara sand / på ett annat ställe af svartmylla eller fruchtsammare mathjord / wa
ran

randes således på särskilte ställen stickelig at upamma särskilta frön / på somlige til all ting ofruchtsam och oduglig / så sker thet ock med Matkars egg ock fröo uthi menniskian. Somlige menniskior hafwa sådana wättskor / sådan värma och sådan krafft i sin kropp / at the kunna uthkläcka och föda thet ena slaget af Matkar / andre ett annat slag : somlige äro ther ifrån aldeles frije. Therfore man ock ser / at Yrfåå och Skrijsfåå läggia åfwen stilliachtigt sina egg / ålskandes somlige förrutnade ting til sitt boö / sin föda och uppehälle / andre gräs och bladen på träån i skogar och trågårdar / och så wijdare / som hvars och ens naturliga driffthem leder och förer. Thetta läggandet af egg sker uthi så stor myckenhet / at thet är otroligt / och som then store Anatomicus i Holland van Hoorne har anmärckt / lägger en wiise i bisstocken / som doch icke är han uthan en hona / hwart åhr öfwer sextusend egg.

Doch måste man icke troö / at alle Matkars fröo / som i menniskian finnas / med math och med drick nederswålgas / och sedan genom värman få lif. Thet händer sig fast offta / at Miljontahls små lefwande Matkar med wådrer omföras / och altså i lungorne / i näsan och öronen fastna / begynna ther äta och förskantsa sig / och swåriligen sedermera fördrifwas ; jämwäl gå in i sielfwa blodådrorna. Thetta är så mycket sannolikare / som man offta har sedt / at the trågårdar / eller ekeskogar / som äre belagne in wid någon siö eller kårn / på kortan tijd
til

til alla sina blad och blomster warda förtårde.
 Man wet ock / at store härar af gråshoppor från
 Africa til Spanien och Languedoc, och från
 Podolien in åth Pohlen / med wädret öfwerfö-
 ras / hwilke all grödan på markene i hastighet
 bortfråta. Sammaledes sker thet här i Swe-
 get med the swarte Matkar / som gräset på ån-
 garne plåga bortåta / hwilke komma med wä-
 dret från the näst belagne moras / fårnar och
 insisar. Förledne wåhras 1717. skedde här
 i Staden på fast många orter / hwarigenom
 Sudwestwädret från the närbelagne småå
 siöar och moras kom at blåsa / en stor skada på
 fruchträen / i thet at Matkar milliontals
 både blomster och blad bortfrätte / at således
 the Trågårdar wid Fatebursjön / wid Trå-
 sket och wid Carlbergswijken toge der af en
 märckelig skada; warandes fast alle åplen och
 påron / som kommo at gå för sig / genomstun-
 gne af Matkar / the ther sig dock icke uthi fruch-
 ten / uthan i sielfwa blomman sig införlifwat /
 thet jag med flit nämner / emedan folcket ge-
 menligen annorledes troo. Ofta har man ock
 bördt / at en myckenhet med sfogs möß / lemen-
 der och grodor med wädret äre fringspridda.
 Thet torde och hända / at sådana sijne och småå
 Matkars fröo genom sielfwa swettholen kunna
 insmyga / särdeles tå man wi leffter sinna / at yt-
 tersta huden är beströdd med småå lutande fiäll /
 under hwilke fiäll the småå Matkars egg kun-
 na förgömmas / och af wärman uthfläckas;
 som man ock weet / at then som wil några gån-
 ger

ger röra och bestryka en Silkesmatt / får straxt
ther på några småå klijande skorpor / under
hvilka skorpor småå Matkar sig fordölja.

Swart och ett diur har sina Matkar och
kråk / som them besynnerligen äta. Mennis-
skian har loppor och löf. Swart Yrfåå och
hwart Skriidsfåå har sina Matkar. Foglar
hafwa sina wisa kråk / som them gnaga. Fi-
skarna hafwa och sina löf / thet jag offta sedt
på Zorisk / och åfwen på Cabeliaw i Norrsjön.
Matkar / som äta påron / see annorlunda uth
än the som äta äplen. Alle gräs hafwa ock sina
färskilta Matkar och fiarilar / så at fiarilen på
thet ena trådet / och på thet ena slags gräset /
är aldeles intet lijf then andra / hwilket är rätt
lustigt at åskåda. Ja / åfwen som Matkar och
Skriidsfåå förorsaka hoos menniskian khylor
och skorpor uthan på kroppen / så sker thet jäm-
wål på Skar / Wijde och andra tråd / at Mat-
karne förgömma sina egg på theras blad / hwar
af kuhlor upwexa / uthi hwilke kuhlor och bollar
alltid en liten Matt ligger förborgad. Men
så snart thenna Matt har upåtit thenna kuhlan
inuthi / äter han sig hohl / och går sina färde.
Therfore man och seer / at alle galläplen haf-
wa ett hohl på sidan. Then som ock wil wara
gaasam / kan här i Swerget / så warma som-
rar äre / samla nästan så goda galläple på
Skarne / som the Turckiske; hwar på jag såg
prof år 1713. wid Wiksbergs Suurbrunn.
Doch tager man them icke förr / än löfwet fal-
ler / så the först duga åhret ther effter. Thet
är

är ock wårdt at see / huru alle sådane gallåplen
sittja fast på en gåra eller sidådra / som går uth
ifrån sielfwa hufwudgåran på bladet. Men
huru och på hwad sätt ett lijtet yrfaå / under
sielfwa stingandet / lägger sitt egg / tilstår jag
mig icke ännu rätteligen wetta.

Hår emot kunde nu någon införa / at om
alle diur i sitt slächte hafwa sina wisa kråk /
åthskilde ifrån andra diurs ohyra / huru kan thet
tå wara giörligt / at uthi Kooz eller Håstedyn-
gia om Sommaren på ångiarne finnas både
torndyflar / flugor af åthskillige slag / twestierter
och andra kråk / then ena från then andra helt
åthskilde? Hwar til jag swarar / at såsom koor
och hästar äta både hoo och gräs / på hwilkas
blad så många slags både Yhrz och Skrijdtåå
lagt sina egg / och them med en wåff öfwer-
hölgt / så kan ther uthaf också framkomma
åthskillige slags kråk. Afwen så är thet bestaf-
fadt med kött och andre mathwaror. Ju fle-
ra slags flugor och Matkar få tilfålle / at ther-
uthinnan spela / ju flere odiur komma sedan
ther ifrån. Thet går doch intet alltid an / hwad
Italienaren Franciscus Redi har experimen-
teradt, at uthi färskt kött som wål i ett glas
förwaras och öfwerbindes / skal ingen Matk
kunna wera / fast thet och stode uthi aldrig
så starck wårma / och jämwål rutnade. Jag
säger / thet går intet alltid an : ty om samma
diur / uthaf hwilket köttet tages / har tillförende
på något sätt fått fluguegg uthi sig / och thesse
egg förblandat sig med blodet / wera ther
Matk

Matkar ändå ändå / fast man aldrig så wäl glaset tilbinder.

Men at Barnen så bittijda beswaras med Matkar / och mehra än åldrigt folck / tyckes hafwa thenna orsak / at the strart effter födelsen twårt emot Guds och Naturens skickelse / så offta beröfwes then miölck / som thes mödrar i spenorne åga / blifwandes twungne at med en owanlig / främmande och gammal disföda sin späda kropp at nära / samt at the altfortijdigt äta tuggor af kött och bröd / äplen / socker / rußin och annat snast. Ammorne mena sig theru thinnan göra mycket wäl / men the göra sannerligen rätt illa / och wore fast bättre / at the sielfwe swälgde ned sina tuggor / än at the ther med skämde bort the späda barnen. Magan på ett spädt barn är så swag och krafftlös / at han ingen ting annat än bara sin moders miölck / som tilförende redan är en utharbetad spijs / förmår förtära. Och kan man wäl likna magan wid en handtwerckare / som uthi the saker han lärdt hafwer / är qwick och snabb / men gifwer man honom något annat at giöra / än hwad han lärdt hafwer och hans ämbete tilkommer / tycker han sig ther wid wara så främmande / som hade han kommit i en annan werld. Man gifwer eij eller åth en Zernsmed Gullsmide / eij eller åth en Gullsmed Zernstänger / at förarbeta. Ther uthaf kommer så mycken galenskaf i menniskians kropp / och hwad ondt man under barndomen ihoopsamlar / blifwer sedan eij så lätt at uthstrapa. Doch på thet hwar och en må

Kunna finna / om han af Matkar är besvärad / wil jag korteligen igenomgå alla the Kroppens Dehlar / ther the måst plåga hafwa sitt tilhåld och therjämte anföra the tekn / genom hwilka the kunna igenkännas / samt hwad ondt Matkar med sig föra / när the then eller then Dehlen hafwa intagit.

Om Matkar i Magan och Tarmarne.

Dhe Matkar / som plåga finnas i Magan och tarmarne / äre antingen långa och trinne / eller trinne och stackote / eller och brede. The långa och trinne / på Tydsko Spulwürme / som see uth nästan som Metematkar / uppehålla sig merendels i tarmarne / gå dock stundom up i magan / at söka sig södan. (*σπογγύλοι.*) Äre ibland inneflutne uthien boll eller blåsa / thet man kallar matkeboo. The trinne och stackote hafwa måst sitt tilhåld i ändetarmen / kallas på Grekisko *Ασκάριδες*, thet är Springmatkar / effter the äre så qwicke och snälle at röra sig. Thet breda slaget eller Binnickebands-Matken tager sitt booställe strart wid tolttumme tarmen / och är offta så lång / som sielfwe tarmarne / hwilke nästan äre sex gånger så långa / som menniskian är. Somlige wilja fördehla thetta slaget i twånne dehlar / kallandes then ena Tarniam el-

ler Binnickebands = Matten / hwilken the såga skola wara hufwudlöös och uthan rörsel / men Doch hafwa som en tarm ända uthföre / samt äthskilliga knutar och ledar. Then andre nämnes Solium, effter han altijd skal wara allena uthi sitt slächte / i then kropp / han finnes. Thenne har både rörsel och hufwud / som en Engelsk Dagg eller ett påron. Men then förre kan äfwen så wäl röra sig / som then senare / och har ett fullkomligt hufwud / fast thet är mera spitsigt äth ändan / som jag granneliga märckte then 14. Aprilis år 1714 hoos en wiß person / som genom en af mig föreskrifwen Purgation gaf ifrån sig en aln af thenna Matten / föruthan många små stycken / som woro afrifne. Och är thenne Tænia altijd hwijt. Solium har ett litet hufwud och smal halv / men blifwer alt bredare och bredare tils mitt uppå / så han småningom aftager och smalnar / som Amatus Lusitanus äfwen anmärckt. Har näseborrar / samt knutar och ledar / lijksom en törne Käpp. Thet är doch ganska underligt / at thenne Matten emillan hwar led har lijksom en patt / med ett litet hohl uppå / genom hwilket han andas : ehuruwäl måst alle Matkar hafwa många lungor och hiertan / som Malpighi har wißt i sin Tractat om Silkes = Matten. En fattig hustru / som förledne år märckt hoos sin son af fyra år thenna Matten / brachte til mig den 23. Sept. år 1713. en aln af samma Matk / hwar på man tydligt nog kan see både knutar och ledar / och andra dehtar / hwilken Matk jag ännu med

Spiritu Vini förwarar / och kan bestådas af
 then som lyster / men är allenast ett afriswitt
 stycke / hwarfen begynnelsen eller åndan. Thet
 som med Stohlgången afgår ifrån them / som
 hafwa theña Matten Solium, effter Hippocra-
 tis och Aristotelis anmärkning / är ibland för-
 mångdt likasom med hwiite Gurkfårnor / thet
 somlige / och jämwäl then lärde Andry, hån-
 la före wara fröön och egg af theenna Matten.
 Men så wijda han alltid är allena / och man el-
 jest weet / at honan allenast af alle diur lägger
 egg / så tyckes Hippocrates redan i sin tid haf-
 wa rätteligen nekaf ther til; warandes thes
 före så mycket troligare / at theenne Solium är
 menniskiomen medfödd.

Theße nu nämde trenne slags Matkar / som
 finnas i magan och tarmarne / fast the hafwa
 ett lijka boställe / äre doch med särskilte tekn at
 igenkännas / äfwen som the äre til skapnad och
 lynde skilliachtige. The Långe och Kunde
 igenkännas på thetta sättet : Then som them
 har / har offta ondt i hufwudet ; har lysande
 och stirrande ögon / och en blå ring ther under ;
 Kinderne äre ibland bleke / ibland röde ; har
 kallswett om nätterne och en matt puls ; spottar
 offta / och spotten rinner alltid uthur munnen
 på örnegåttet / när man sofwer ; har starck torst
 om morgonen ; swimmar offta ; wämies och ka-
 star up hwad man nyligen ätit ; känner ett stic-
 kande och gnagande i magan ; har ondt före at
 swälga ; har stor matlust ibland / ibland alß-
 ingen ; tungan och läpparne äre om dagen alß-
 tid

tiid torre och bleke; andan är suur; tandkötet/
 som märkwärdigt är / rutnar / stincker / och up-
 fråtes; har durcklopp ibland / åter förstoppel-
 se; hickar och torrhostar; har skärningar och
 ret i buken; har sting / rysningar och löpande
 hetta; har ryckningar / Doch uthan fragga för
 munnen; snafwar undertijden; flår sigh i nä-
 san; och blöder några droppar ibland; har stor
 maga; skär tandren om nätterne / och liksom
 swälger något neder; småå barn röra munnen/
 liksom the skulle hålla pappen och dij; ansich-
 tet är swafwelbleft; stohlgången är hwijtack-
 tig / och faller som en kooruka / emedan excre-
 menterne äre af matkarne så igenomborade
 och sönderdelte / at the intet mera kunna figu-
 reras; urinen hoos barnen är hwijt och grum-
 lig; man äter tämlig bras / och är ändå mager;
 mår wärre när man är fastande; har swårt
 före at blifwa från Skålfwan bothad genom
 the wanliga medel / som ock froshan i sådant til-
 fälle icke har någon wiß tiid / uthan kommer igen
 åthskilliga gånger om dagen; man spritter i
 sömnen / och sätter sigh offta up / talar och ropar/
 men somnar straxt igen; pulsen går ojämt;
 man förlorar och måhlet ibland. Almmorne /
 som hafwa thesa Matkar / mista miölken i ha-
 stighet och sijna af / fast man så sällan tänker på
 thenna orsaken. Thet sker fuller offta af ondsko
 och arghet / sorg och ångslan / samt af Venus-
 Spehl / men då man märker / at bröstet spricka
 sönder / åfwen som läpparne plåga göra / och at
 sielfwa disan har en blefachtig ring ifring sig /

är thet intet swårt at sluta / at amman sijnar af Matkar.

Doch bör man icke så tänka / som skulle alle these tekn finnas hoos alla / och at ingen kunde hafwa sådana Matkar / om han icke med så många witten blefwo öfwertygad. Then ene har flere tekn / en annan mindre. Til exempel: Åhr 1712. then 18. Aprilis war jag kallad til en liten Jungfru på Norre Malm i Repslagare Gränden / af 10. åhr / hwilken klagade sig aldramäst öfwer ett sting i wenstra sidan / hade torrhosta / någon hetta / stark pulß / stor törst och törcka i munnen / och ibland ett knispande i magan / undertijden war måhllös / och hade ryckningar. Frågades / om man tilförende märckt några Matkar hos henna? hwar til modren swarade nej. Doch förordnade jag henne några pulßwer; och när hon trenne thet af intagit / fick hon then 25. dito wiid middags-tijden så starcka ryckningar / at fötterne wille dragas up åth ryggen på henne. När thetta war öfwer / kände hon sig intet mera ondt / uthan somnade in alt til afftonen. Då nu modren skulle laga om hennes säng / och altså lyfftrade henna up uthur sängen / föll en lefwande / lång och rund Matk uthur lakarnet på golfwet / en half aln lång / och wältrade sig ther som en orm / hwilken hade gådt ifrån henne hel torr / när hon hade then starcka convulsionen. Sedermera fick hon ifrån sig åthskilliga skinn och toma stycken af Matkar / lijksom piiplokar / och blef således frisk. Ser man altså här uthaf / at

thenna

thenna lilla Jungfrun eij hade många tekn /
 men hade ändå Matkar / som förorsakade henn
 ne både stinget / och the andra krämpor. Ja /
 Stingsiukan på wenstra sidan härörer så off
 ta af Matkar / at Medici ther wiid fast mån
 ga gånger famla i mörkret / och med åderlåtan
 de samt bröstkydder willja fördrifwa en siuk
 dom / som af fast annan orsak härflyter. Swar
 före ock Quercetanus säger / at han uthi måst
 alle them / som dödt af sting / funnit Matkar i
 Colo eller stoortarmen / som kännes under me
 delbastet på wenstra sidan.

The Trinne och Stackote Matkar (A
 oxápidés) hafwa thesa tekn / at thet alltid kliar
 i sätthet / ja med then håstighet ibland / at
 man swimmar bort och dånar. These Mat
 kar äre småå och hwiite / uppehålla sig emil
 lan ryncforna uthi ändetarmen / och ther til en
 stor myckenhet sig föröka. Siöra ibland then
 menniskian / som ther af beswåras / hel olustig /
 ängslig och ofskickelig til sina bestålningar / förör
 saka ett hinder i talande undertijden / och lång
 sam hufwudwårck / samt slog och stickande i öro
 nen / och offta retha til stohls / doch med förstopp
 pelse / thet man kallar Håsttan. (τερεσμός)
 Åhr 1711. i Maij Månad war en Studiosus
 från Aboo hoos mig / at rådfråga sig om sin
 ängslighet och olust / stinnhet och buller i buken /
 samt at han ibland intet förmåtte komma uth
 med språket liksom tungan wore honom bunden.
 Af hwilket tekn då jag kom på then tanckan om
 Matkar

Matkar/ och frågade / om han sådant förmärckt/
 swarade han straxt / at han fast offta sedt småå
 Matkar gå ifrån sig / men intet trodde / at hans
 Passion kunde theruthaf härflyta. Men då han
 på mitt inrådande hade brukt något moth Mats-
 Kar / jämwäl ock Flectebod Brunn/ blef han sin
 wända frij och qwitt. Man kan ock lätteliga ther
 uthaf förmärcka thesa matkar/ at the under söm-
 nen krypa in och uth hoos menniskian / som them
 har/ och äre så snabbfotade / at ther man intet
 wahrsamt med ett klåde wil them bortstryka /
 springa the in igen straxt: thet jag såg på ett barn
 år 1712. eij långt från Tydska Kyrckian.

Men större swårhet är thet / at hafwa något
 wist tekn / om en menniskia har then Breda
 Matken / eller eij. Man säger fuller / at när
 en har Binnickebands Matken / (Tænia) skal
 ther til wara ett sådant tekn / at när man
 ätit / skal man straxt ther på känna en stor matt-
 het och sömnsiuka / samt en tyngd öfwer naslan/
 och något knipande / althenstund samme Matk
 sig offta uthi små tarmarne under naslan uppe-
 håller / och således / när man har ätit / begifwer
 sig up emot mathen / samt genom sin rörelse gör
 en sådan olust. The andre Matkar krypa också
 up emot maten / och berättar Andry, at en
 Nunna i Paris nästan dageligen kräfte up Mats-
 Kar lijtet före måhltiden / lijksom ock Matkarne
 kunde wetta måhltilids tijman / uthan at höra
 klockan. Tekn til Solium är thetta / at man i
 sin stohlgång ibland blifwer warße några sam-
 manhängande hwijsa korn / som Gurke- eller Ci-
 trull-

trull-Kärnar/ thet Hippocrates och Aristoteles betyga. Och effter theenna Matten förmedelst sitt fina hufwud måst håller sig uppe wid nedersta magmunnen/ Kanner man ibland en löpande och skiffande wärck i magan/ i lefran och i ryggen / när man är fastande / hwar wid man ock gärna spottar / och får intet måhlet för sig så redigt som sig böyr på en lijten stund. Men tå lefran wärcker / är magan frii : til ett tefn / at när ingen föda meer finnes i magan / söker han sitt uppehålle uthi sielfwa lefran genom Ductum Cholodochum eller Gallgången ; låtan- Des sig intet hindra och försträcka af Highmori och Marchettes Valvula eller half dörr / emedan hungeren honom thet til drifwer / och underwijsar at wara erfintlig.

At thenne brede Mattē söker sitt uppehålle i Lefran / när intet mera finnes i tarmarne / och at han sielfwa Lefran småningom förtårer / har jag ett klart exempel sedt på Bonden Per Nilson från Gåsinge sochn och Sättra byy / hwilken åhr 1716. den 10. Junij kom til Wiksbergs Brunn / då han redan ett fierdedels åhr tilförende åthskilliga stycken af then breda Matten från sig gifwit. Han brukte brunnen thet åhret och thet fölliande / tå han icke allenast en myckenhet bihtar af then sönderrisne brede mat- ten från sig gaf / uthan ock oräckneliga många bihtar af lefran eller af frösan. Doch tror jag måst / at thet war lefwerbihitar / emedan the merendels wore Saffrangohle.

Hår uthaf följer/ at the Långe och runde
 Matkar förorsaka wämjelse/ upkastningar/
 suur anda/ skärningar i lifwet och tarmgicht/
 fleen och modran/ ångslighet/ durchlopp/ stäm-
 man/stinnhet/ hårdhet och buller i buken/ hiert-
 Klappning/ swimningar/ och aggande under
 hiertat/ när these Matkar upstiga i sielfwa ma-
 gan/ torr hosta/ osmak och matleda/ altför-
 stor hunger ibland/ hickningar/ löpande heeta
 och köld/ ryckningar/ fallande siukan/ snafwan-
 de/ sprittningar i sömnen/ swårhet at tabla/ tij-
 dens utheblifwande hoos qwinfolcken/ sting på
 wenstra siidan/ och flera fahrliga anstötter/ som
 af Coelio Aureliano och andre äre upsatte/
 och man dageligen får skönja. Barnen som
 med Matkar beswåras/ taga sig merendels på
 magan. Ummorne mista hår igenom esomof-
 taste sin miölck/ hwar uppå then lärde Andry
 några exempel framdrager. Ja/ thet har sig
 händt i Saragoca i Arragoien, at en hunger-
 pest och åtesiuksa inritades genom bara matkar/
 och stadnade när the bleswo uthdrifne/ som
 Forestus berättar. These Matkar äta sig of-
 ta tvårt igenom tarmarna/ fräta up alla inelf-
 worna/ och göra then menniskian uhrsinnig/
 som thet hände Herodes Agrippa, om hwilken
 talas i Apostla Gärningarne. Doch kan man
 inter gärna troo/ huru offta the äre orsaken til
 tidens utheblifwande hoos qwinfolcken/ och
 borde kanske aldrig något drifwande Medica-
 ment brukas/ ther man icke först är säker/ at
 inge Matkar äre förhand. Äre the tilstådes/
 hiel

hielper hwarfen åderlåtning på foten/eller andre medel / som förfarenheten fast offta mig lårdt hafwer. En wacker Jungfru från Reval kom åhr 1713. til Wiksbergs Brunn / swafwelblef i Ansichtet / mager och hohlögd / flagandes sig öfwer magan / och tiidens uthewarande / hwar af hon mente alt thetta härröra. Men då jag frågade / om hon märkt gå ifrån sig några Matkar / sade hon ja. Ther på begynte hon dricka brunnen / och innom 14. dagar loßade från sig öfwer 200. Matkar / begynte sedan åta och ta lifligare färg / samt sitt ordinaire til råtta. Jag troor säkert / at en stor Dehl af qwinsocken missta sin tiid för thenna orsaken / Doch intet alle. Ibland är bloden alt förmycken / ibland alt förlijten / ibland är kroppen så fatt och proportionerad, at ingen sådan afgang kan uthi the nedre kropsens Dehlar för sig gå ; warandes här wid wälwårdt/at låsa then lärda Johan Freinds Emmenologia, hwar utinnan Mathematice wijses / huru thenna rensningen sker uthi the kroppar / som hafwa en tilbörliq Proportion.

Nåstan samma werkan och samma främpor befinner man / at Tænia och Solium förer med sig / doch med större häffstighet / särdeles med dåningar / måhllöfhet / fallande soth / och en swårhet at upkomma från then siukdom man faller uthi. Man är ock altiid mera mager och hungrig / när man har Binnickebands = Matken / än af the andre / och känner sig nästan aldrig mått / är ock theflijkest ångslig / och weet eij ofta / hwad man wil. Åhr 1715. Den 7. Febr. blef

blef jag kallad til en Köpmans hustru uthi en gränd wid Skepsbroon / hwilken wid min ankomst befans wara ganska matt och darrande / så at hon eij kunde stå på sina fötter / sågandes orsaken der til wara / at hon från sitt 15. ålders åhr hade fådt ifrån sig några stycken af then breda Matten / til några alnars längd i sänder / så at hon wäl kunde rechna til 200. 300. alnar / som från henne gångne woro / hwar på hon också wiste prof af några alnar / dem hon i Brännwijn uthi en flaska inlagdt. Kunde defutan äta starckt / och sade sig ganska wäl wetta / när Matten stiger up / hwilket henne således förefom / som ett barn skulle suga ett bröst ther ingen miölk uthi wore. Men Solium förorsakar alltid större wedermöda hoos qwinfolcken / än hoos manfolcken / grufwelig Colique, raserij / många dåningar / tidens förstoppelse / bukens upswällande / mathleda / och ibland en sådan undersam lystnad / at man lätteligen kunde bedraga sig / och troo / at the wore hafwande / som fast offta skedt är. Spiegelius berättar ett märckwärdigt Exempel, at en Jungfru af förnäm Familie fick mathleda / blef lusten som en qwinna med barn / buken tog til / och tiden blef aldeles uthe. Hennes föräldrar blefwo här öfwerbestörte / och låto henna undersökas af Läkare och Jordgummor / hwilke enhälligen betygade / at hon war hafwande / hwarföre man och intet gaf henna någon läkedom; men hon ther på af wanskötsel torckades och twijnades bort / samt dödde straxt ther

ther effter. Hennes Kropp öppnades / och i stället för ett barn i modran / fant man i tarmarne en hoop seegt slem och watn / och en bred Matk / som war åfwen så lång / som alle hennes tarmar.

Thenne ofwanberörde Solium är en faselig Matk så wäl til sitt anseende / som til sin längd. Hippocrates berättar fuller intet / til hwad längd thenne Matken warit funnen i Grefeland. Men Plinius säger / at han sedt en bred Matk (Tænia) 30. fötter lång / och ther uthöfwer. Then store Anatomicus och Professor i Amsterdam Fridric Ruysch, wijsste mig åhr 1706. en Matk / som war 45. franske alnar. Spigelius skrifwer / at en Tyss Dame af sallads ätande fick först en rysning / sedan Feber / och så Colique, och då hon begynte trycka magan uthføre / fick hon ett durchlopp / som uthförde ett stycke af en bred Matk / ohngefer fem alnar långt. Men hennes syster / som tilstådes war / wille stoppa thet in igen / förmenandes thet wara tarmar / och bröt således af Matken. Jag skulle ock troo / at thet samma hånde Justo Lipsio, när han af Heurnio fått en Purgation, och förmente åfwen at tarmarne gingo bort. Then Matken / som gaf Andry anledning til sin lärda book / war 4. Parisiska alnar och några tumm / men war jämwäl afbruten. För några åhr sedan / tog en ung person in en Purgation af en Kiåring / och gjorde ifrån sig en sådan matk / 12. swenske alnar lång. En Håradshöfdinge från Finland har berättadt mig / at han esomofftaste giordt ifrån sig några alnar af thet Matken /
men

men särdeles åhr 1709. ett stycke ohngefer af 50. alnar / så han brukade Kupis Suurbrun wid Åboo. En Banco-Commissaries Fru här i Staden är i många åhr plågad med thenna Matken / och får ibland ifrån sig genom purgerande-saker nu 4. alnar / nu 3. nu 2. och ibland mera / som thes egen man mig berättat. Åsfrwen har en Åsfrwerstl. i Wärmeland länge Dragits med thenne plågan / och fått ifrån sig 6. 8. 10. ja til 30. alnar på en gång. Och må ingen twifla på / at en så lång Matk i menniskian kan finnas / ty förfarenheten wiisar sådant dageligen / och berättar Tulpius, at han sedt 40. alnar på twånne dygn uthgå; til at förtiuga flera exempel / som til en myckenhet kunde anföras.

Om Matkar och Burmar i Huswudet.

MEn at then Dehlen / hwarest Siälen har sitt regemente / och hwadan then största krafft inblåses i alla senor / köttspijror och ådror / nemligen Huswudet / skal åsfrwen wara beswårad med Matkar och Burmar / thet är nog undersamt. Doch finnas the sällan i huswudet / men när the ock finnas / förorsaka the offta en försträckelig pest / hwar emot ingen both plåger finnas. En sådan pest har warit i staden Benevento uthi Italien / hwaf af många dödde. Medici ther på orten togo sig Dristighet til / och öppnade en / som död war /

war / och funno i hans hufwud en lijten / röd /
 Kort och lefwande Matk. Philippus Baldæus
 uti sin wackra beskrifning öfwer Ceylon c. 48.
 berättar / at en sådan pest åhrligen grasserar
 ther på orten uti Castellet Trinquemale, hwar
 af Holländarne förskräckeligen rafa / och sielf
 störta sig i sion / hafwandes alle en Matk i
 hufwudet / thet han sielf med egne ögon sedt
 hafwer. Schenckius förmåler i sin book om
 hufwudsiuka / at åhr 1571. war en pest kring
 staden Ancona med grufweligit raserij / hwar
 af the Dödde inrom 3. å 4. dagar ; kunnandes
 Medici sig ther wid icke finna. Nu hånde sig /
 at en ung / riik person / fruchtandes för döden /
 emedan han kånde redan någon wårck i hufwu-
 det / begaf sig til Venedig, och lät alla Läkare
 ther på orten komma tilsamman / och säga sin
 mening om thenna siukan. Och tå en af them
 hade sig yttrat / at han hade en lefwande wurm
 i hufwudet / användes ther til alla uptåncke-
 lige medel ; men han dödde på tredie dagen ef-
 ter sin ankomst. Hufwudet blef öpnadt / och
 man fant i hiernan en röd Matk / lång som lil-
 la fingret / swart om hufwudet / och ludin på
 stierten. Andry berättar ock / at han kånner
 en man / som sedan han blifwit fullkomliga bo-
 thad för kärleks siukan / flagade sig ändå alltid
 öfwer en olijdelig hufwudwårck / uthan at kunn-
 na therföre få någon hielp. Ändteligen har man
 beslutit at trepanera honom / tå man har fun-
 nit ofwan på yttersta hiernehinnan en lijten
 Matk / hel stackot och röd all igenom / hwar
 efter

effter han blifwit aldeles friff. En långsam hufwudwårck förftörer hela hiernan / och då han är alt förftarck / gör han mången man galen och uhrsinnig / så framit icke orsaken kan i tijd hämmas och boritagas. Doch hielper Gud genom underliga wågar. Åhr 1710. then 7. Aprilis war en ung man i Carlscrona, hwarest jag då för tiden wistades / som haft en gruffsam hufwudwårck i fju år. Då han om morgonen skulle twåtta fig / och hufwudet effter sin wahna wårckte otroligt / tog han i näsan med all macht / och i thet samma fick han uth en lefwande och något blekröd Tweestiert med något snoor / hwar öfwer han blef förfråckt / och fände så strart samma lefwande kråk til mig med sin broder / thet han ock här i staden förwarat til ett minne / at thenna Matken förorsakat honom en sådan hufwudwårck / och at han wårken sluppit / sedan han sluppit Matken; men sedermera haer han then föråhrat til Walborne Herr Hauptman Törnhielms makalösa Cabinet, hwarest then ock nu är til at see. Afwen så berättar Bartholinus, at Profess. Wormius, sedan han effter en feber fick snufwa och hufwudwårck / har han fått en Matk uthur näsan / hwar igenom hufwudwårken är lindrad worden.

Om Matkar i Näsan.

Näsan / som är en prydnad för hela ansigtet / är eij heller frij för thenna ohysran. Man wil nu intet tala om then
så kal

så kallade Veneriske Lijkmatten / som offta be-
 rōfwar ansigtet then heder och tåcklighet / som
 naturen gifwit. Men the Mattar / som i nå-
 san finnas / hafwa måst sitt tilhåld i sielfwa ro-
 then eller grundwalen af nåsan / och förorsaka
 åfwen thet samma / som Mattar i hufwudet /
 nemligen ett starckt raserij effter en långsam
 wårck. Then lärde Fernelius berättar / at
 en soldat dōdde i sin hufwudyra på 20. Dagen /
 uthi hwilkens platta nåsa man fant twenne hår-
 bewerte Hornmattar / så långa som en finger /
 the sig i nåsan hade innåstlat. Kerckringius
 har anmärckt thet samma hoos en hustru i Am-
 sterdam; at man må förtiiga flera sådana ex-
 empel. Men thet måtte man också här wijs
 påminna / at eij alle the Mattar / som komma
 uth genom nåsan / äre uthflåckte och upwerte i
 nåsan / eller i hufwudet / uthan thet hån-
 der fast offta / at Mattarne Dehls genom upkastning /
 Dehls elljest af sig sielf uthur magan och tarmar-
 ne upstiga / och genom munnen och nåsan
 framkråka / thet jag offta har sedt hoos the siu-
 ka i Baraquerne på Björköö / och åfwen hån-
 de med en Piga Cherstin Unders Dotter / hwil-
 ken bar til mig then 20. Febr. åhr 1714. en Matt
 något meer än ett qwarkeer lång / af thet långa
 och runda slaget / som henne hade kommit uth
 genom nåsan förmedelst ett litet harcklande. När
 någon Matt kommer uthur nåsan / och tilfören-
 de ingen hufwud eller nåsawårck är förspord / så
 är then Matten intet egenteligen kommen uhr
 nåsan.

Om Matkar i Öronen.

Den stora wärk i öronen / som Bön-
derne kalla örnesfog / hårrörer också
undertijden af små Matkar / och har
förfarenheten ther på gifwit många exempel.
Men at säga / thet all öronwärcf härkommer af
Matkar wore förmycket sagdt. Thet är icke
bekant / at om en loppa oförwarandes kom-
mer in i örat / blifwer ther ett fahrligit wäsen-
de / susar / surrar och wärker; mycket mera af
the andre och större Matkar. När man these
Matkar i öronen hafwer / Elijar thet altstadigt
och sticker / somlige blifwa ock aldeles döfwe.
Kerckringius förmåler / at en man i Holland
fått fem Matkar uthur örat / som warit lijke su-
gor. Och är örat så mycket mera underkastadt
thenna ohyran / som thet har altijd en stoor /
krokot och öpen canal, besmord med öronwar-
hwar igenom Matkar och Matkars egg lätteli-
gen kunna sig insmyga / och lätteligen fastna /
samt genom sitt stadiga stickande och gnagande
förorsaka stor wärcf, / och bana wägen til en
fullkomlig döfhet.

Om Matkar på Tänderne.

Man lærer så mycket mindre twifla om
these Matkar / som så många menni-
skior inbilla sig / at tandawärcf och tån-
dernas upfrätande härkommer af sådana små
gna

gnagande Skriidsfåå. Thet år fuller sant / at
 thesse Matkar söndergnaga tänderna / och göra
 them stinckande / men intet förorsaka the någon
 färdeles tandawärck / uthan then härflyter af
 andre orsaker; och händer sig offta / at tandra
 värcken kommer af en Carie Maxillæ eller an-
 grep och åth uti sielfwa Kästtan / hwilken wärck
 är ganska swår / så at then ock undertijden å-
 stadkommer raserij / Dumbhet och Döfhet / som
 thet hände en hederlig mans son wid Järn-
 torget åhr 1714. hwilken effter en gruswelig
 tandawärck begynte at rasa / mistade förståndet
 och minnet / samt förlorade både måhlet och
 hörflen / icke uthan sina föräldrars storaforg och
 ångslan; men sedan han om Sommaren brukte
 Wiksbergs brunn / så wijda han kunde der til
 lockas / fick han sitt måhl och hörset igen helt
 oförmodeligen then 27. November. Thesse
 Tandmatkar ligga merendels förborgade un-
 der en skorpa eller thet man kallar wijnsteen /
 åre treffeligen småå / hafwa ett rundt hufwud
 med en swart prick uppå / och för thet öfriga /
 länge och smale / som man kan see med Micro-
 scopio, warandes nästan ingen sådan skorpa
 på tänderne / som icke har Matkar under sig.

Om Matkar i Lungorne.

Huruwäl at lungan står uthi en stadig
 rörelse / sammandragande och utwid-
 gande / lijksom en blåsbalg / så länge
 C
 menni

menniskian lefwer / så kan thenna rörelsen doch icke hindra / at ju ändå Matkar thesammas städes wancka / althenstund man måste både godt och ondt wäder inanda. Tekn ther til plågar wara / at man hostar oförljkelig starckt / särdeles så these Matkar stiga up i wäderstrupan / och med sitt stickande och aggande förorsaka en lijka werkan / som en brödsmula eller Droppa wijn / när then oförwarandes råkar falla in uthi wrångstrupan. Therföre och bönderne neder i landet hafwa ett ordspråk / at ingen är så rättfärdig / som wrångstrupan / emedan han ingalunda wil emottaga thet aldraminsta grand / som en annan tilhörer. These Matkar i lungan finnas fuller sällan / men man har doch under tijden sedt them genom hostningen framkomma / så omstränckta och inwefwada med wahre och slem / at man intet haft orsak til twisla / som skulle the wara komne annorstädes ifrån. Och äre sådana Matkar af åthskillig skapnad och figur befundne. Somlige see uth som flugor / somlige som syrfor / andre som wågelöf / och så wijdare ; warandes i lungan tilfälle at emottaga och herbergera allehanda slags Matkar / Orsää och Skrijdsää / som någonsin kunna med wädret omföras / eller hwars egg och fröo kunna på något sätt med wädret inandas / föras neder i the finaste lungans bronchier och wäderrohr / och ther fastas och uthfläckas til ett lefwande och med tijden tilwärande krät.

Om Matkar i Lefran och Gallblåsan.

Det tyckes fuller / at lefran och gallblåsan borde för gallans bitterhet skull vara frije; icke thes mindre finner man ofta Matkar så wäl i gallblåsan som i lefran / så hoos fist och sänaden / som hoos menniskian. At Lakelefran är full med blemmor och små Matkar / är allom bekandt. Medici komma intet wäl öfwerens om these Matkar genereras i lefran / eller om the komma från tarmarne / och bryta sig in i lefran. Men jag troor / at Skridsää kunna så wäl wera i lefran / som the kunna från tarmarne krypa tiit in. En ting må vara så bitter och båtst som then wil / Doch har både mahlört och humbla sina Matkar / som them upfråta och förtära. När these Matkar aldeles hafwa förtärt lefran / at ther ingen meer föda och uppehälle för them står til at bekomma / krypa the in i sielfwa Portådran / (Vena Portæ) hafwandes Spigelius en gång funnit fyra stora Matkar på thet stället. I gallblåsan äre också Matkar fundne / men hos the menniskior / som hafwa dödt af wattusiukan. Man wil ock med Fabricio och Hartmanno gärna troo / at fuller Solium och andre Matkar från tarmarne stiga up / och bryta sig in i lefran / när the äre hungrige / men at gallgångarne / både Ductus Cholodochus och Porus Biliarius äre tilförende förstopade

pade wordne. The som hafwa Matkar i lefran / få gohlsjukan / åre förstoppade / och om något afgår / så är thet hwitt / som Album Græcum. The kånna altijd på högra sijden en tyngd och stadiggt sticfande och aggande / särdeles när the något gå med hastighet / at således Diaphragma eller Medelbastet kommer något at oroa lefran / som ligger ther hardt in til. Somlige få uthaf thetta agget en stor ångslan / willia gärna wara allena och för sig sielfwa / men kånna doch stadiggt en hetta i kroppen / som sedan afkybles med påföllande watusoth. I gohlsjukan åre tarmarne merendels fulle med Matkar.

Om Matkar i Hiertat.

Dhen syndige menniskan är så swåra förgångeligheten underkastad / at och hiertat / thet konstiga och oroliga hiertat / hwar af thes lijf och lefwerne härflyter / eij kan få wara frijtt för sliff och gnag. Thet synes / som skulle hwarcken Matkar eller Matkars egg kunna fåsta sig på ett så oroligt ställe / althenstund hiertat klappar / thet är / sammandrager och uthwidgar sig 4. å 5. gånger emillan hwar andedragt. Men doch lijfwäl åre Matkar så wäl i Pericardio eller hiertepokan / som i sielfwe hiertat fundne och sedde. I somlige Pestilentier åre Matkar förmårkte i hiertat på nästan alle them man öpnat. Och

förorsaka thesse Matkar så mycket större besvär / som the angriipa broon i uhrverket / thet är / then förnämsta Dehlen i menniskians kropp. Hwar af händer / at the / som hafwa then olycks kan / darra och bäfwa / falla ned af wahnmacht / hafwa starcka hiertklappningar / klaga sig öfwer hiertat / at thet wärker och swijder / ängsla sig oförlifkligen / äre hielp- och tröstlöse / och offta i hastighet och helt oförmodeligen falla ned steendöde. Månge döo af en brådöd / och kan skee af ingen annan orsak / men fåå tänka ther uppå och see ther effter. Sphererius berättar hoos Schenchiom i thes anmärkningar / at tå en Adelsman af Florence förlustade sig en gång med en främmande uthi Hertigens Palats / föll han i hastighet ned och wardt död. Och som man fruchtade / at han med giffit war af daga tagen / blef han öpnad / och fans en lefwande Matk uthi thes hierteposa. Thet wore förwidlyfftigt at föra in många främmande exempel. Thet som här i staden är händt / är under samt nog. Hans Kongl. Maj:ts Konung CARL then Tjondes / glorwyrdigst i åminnelse / Archiater, Bernhard Below, hade en gång en Ryttmästare Dotter från Liesland at botha för wärk och hiertängslan / sedan hon tilförende redan hade hoos andra bruft alla uptänckeliga medel / men fåfångt. När hon ändteligen dödde / wille hennes fader gärna wetta orsaken til en så obothelig ängslan. Hon blef therföre öpnad / och fant man thes hierta så med Matkar på alle sijdor igenomboradt / som thet warit spåc-

fadt med flåst / som Archiater Belows son /
Kongl. Maj:ts fordom Stabs - Medicus, se-
dermera i sin fångenskap döder i Ryssland /
berättar i sin Disputation om Matkar i Ear-
marne.

Om Matkar i Blodet.

Nå menniskan sielf kallas en Matk / och
eländig ting / bör man nu så mycket min-
dre förundra sig öfwer / som thes blod /
hwar af alle the andre dehtar hafwa sin föda och
näring / består offta til största dehlen af ijdel småå
Matkar / hwilke thet samma af och an. Såda-
ne Matkar äre fast offta förmärckte wid åder-
låtningar; men jag troor ock / at man offta be-
draget sig / när til äfwentyrs någon Matk eller
fluga fallit på tallriken i thet samma blodet frä-
far til uthur ådran. The Matkar som werke-
ligen i blodet fundne äre / hafwa fuller någon
åthskillnad til lynde och skapnad / äre doch alle-
samman ganska småå och fiine / och see merendels
uth som ett Myrthenblad / med filamenter / gå-
rar och tråar altöfwer / liksom man seer på löf
och gräs : the hafwa ock på hufwudet spruthohl /
som en Hwalfisk / hwar igenom the uthspruta
then blodet the insupit. Andra diur hafwa äf-
wen sådana Matkar i blodet. Och äre Matkar-
ne i blodet hwiite och intet röde. Ur någon så
gaasam och wil them see / han kan taga en lefwer
af en gumse eller ope rätt så färst som någonsin
kan

Kan skee / skåra then sonder i små vjtar / kasta
 them i watern / och sedan medh handen flitigt röra
 om / så skal man blifwa warse åthskilliga små
 Matkar uthrinna medh blodet / hwilke låre röra
 sig ögonstkenligen nog / om lefran färst är / som
 P. Borellas betygar. These Matkar / emedan
 the äre hwiite / suga uthi sig merendels all then
 hwiita bloden eller Serum Sanguinis, och äre
 således kanskee offta orsaken / hwarföre man på
 somligas blod alþinga hwiita strjmor förmär-
 ker / uthan allenast en högröd eller rödgrön blod.
 Thet tyckes ock wara troligt / at så these små
 kråk skole medh blodet passera hiertats Camrar /
 Komma the någorstädes at fastna / weya til / och
 om sijder begynna vpsråta sielfwa herberget med
 alle thes tilhörigheter / samt förorsaka then alt-
 förstora hiertångslan / som aldrig på något sätt
 står til at lindras. Theß uthan synes thet jäms-
 wäl wara sannolijkt / at så these små simmande
 Matkar med blodet kring kroppen emföras / kan
 ther lätteligen hända / at the uthi the aldratrån-
 gaste canaler och gånger uthi hullet blifwa fast-
 sittande / hwarest the förorsaka små Elijande
 maflor / finnar / bölder / och annat mera / thet
 man doch förmenar skola komma af en
 skarp och saltachtig blod / fast then
 är intet alltid orsaken.

Om Matkar i Niuran och Blåsan.

När man sig ihugkommer / at nåhlar och wäl större saker / som nedswälgde warit / åre med urinen sedan uthgångne / så lærer man så mycket mindre undra / at the småå skrijdsfåå kunna föllia med blodet til niurorna / ther tilwera och åta kring sig eller ock af sine egg i niuran uthfläckas. Sådane Matkar åre offta förmårkte / af åthskillig skapnad. Ibland åre Matkar med Urinen uthkomne / som warit länge och runde / som the Matkar i tarmarne / ibland åter hafwa the hafst många fötter / som en suga / ibland warit blodrøde / hwar på Doct. Tulpius, sedermera Borgmästare i Amsterdams, anförer åthskilliga Historier, och åfwen långt tilförende then store Plutarchus i sin åttonde Gåstebuds Book. Paræus berättar ock at then lærde Medicus i Franckerijet Ludovicus Duretus har effter en långsam sjukdom åfwen med watten slåpt ifrån sig en mångfotad Matk. Paræus förmåler jämwäl / at en Grefwe / Carl af Mansfelt / har uthi en hetsig Feber med Urinen giordt ifrån sig en Matk / som warit en gråshoppa. Sådane Matkar åre ibland orsaken / at ingen Urin kan släppas / eller giöra the en grufwelig siweda i blåsehalsen / når man skal låta watten. Somligom går först bara blodet bort / och sedan någon Matk / hwar effter the

the befinna sig wäl. Somlige hafwa nästan al-
 tijd Matkar i Urinen, och befinna sig ändå wid
 god helsa / hwar på jag sedt exempel. Thet är
 altså intet sällsamt at finna Matkar i niurorne.
 Jag har funnit them i många hundar / och äre
 the ibland orsaken / at hundar blifwa galne och
 rasande. Ther uthaf plägar man doch sluta /
 at thet måtte wara Matkar i niurorne eller i blå-
 san / när man har en långsam wärck med stickan-
 de / åtande och frätande i these partier, uthan
 at kunna then på något sätt lindra. Tulpius
 berättar / at en Medicus i Amsterdam, sedan
 han legat i Frofan / släpte ifrån sig genom röret
 22. Matkar. Jag känner en hög förnäm Fru här
 i staden / som år 1713. med Urinen ifrån sig
 gjorde tijo småå hwijska Matkar / swarte om huf-
 wudet; warandes hon tilförende / som alt se-
 dan / med en stadig wärck i niurorne / hufwuds-
 wärck och swimningar beswärad / som är ett wist
 tekn / at flere sådane fråk läre ännu thes niurar
 igenombora och förtära. Thet händer och offta
 effter Hippocratis anmärkning i sin andra book
 om Dwinnosiusdomar / at Matkar finnas i sielf-
 wa moderslidan / hwilke förmodellgen äre or-
 saken til alt för stoor lusta och then Passionen,
 som kallas Furor Uterinus. Och berättar Vi-
 dius, at then lärde Dalechampus wiist honom
 en Matk / som en man i Lyon med Urinen lå-
 tit ifrån sig / hwilken haft prickor och horn på
 hufwudet / och thes kropp warit öfwerhölgd med
 ett skahl / lijksom en skolpadda.

Om Matkar i Naslan.

Det sker fast offta / at naslan af matkar
 angripes / och gör / at småå barn myc-
 ket gråta / pijnas och uthmagras / samt
 blifwa på sidstone heelt uthmattade / läpparne
 blekna / naturliga värman tyner bort / och alt-
 samman fullfaller. At wetta om barnen skrija
 och plågas af thenna Naslematten / har man
 effter Ettmüllers mening intet annat teken / än
 at man binder en färst norß eller slom öfwer na-
 slan / och när man mercker / at norßen är något
 fräten / lägger man dijt en annan / och så then
 tredie / icke allenast at göra sig försäkrad / at
 Matken är ther / uthan ock at see til / om han på
 thet sättet står til at bortmetas. Sedan tager
 man ett nötskal / fyller thet med hanog / stött
 Cristall och Säfwenbom / och lägger thet sedan
 öfwer naslan / och ther Matken kommer igen at
 äta / åter han sig döden. Sennertus berättar
 också uthaf Ruperto om ett halff år gammalt
 barn / som skreek natt och dag uthan uppehåld /
 gjorde grönt och ibland asffärgadt / hwilket blef
 til helsan bracht bara ther igenom / at man först
 metade med norß på naslan / och sedan thet an-
 dra / hwar af Matken dödde / och fans igen i
 lindan / lång som en finger / lijk en fluga / med
 ögon och snyte. At icke Matkar kunna finnas
 i naslan / twiflar jag intet / och at the äfwen kun-
 na förorsaka barnomen en stor sweda och orolig-
 het genom sitt ätande och stickande / men om nå-
 got

got Medicament, thet må heta huru thet wil /
 Kan Draga til sig en Matk uthur tarmarne/ uthan
 at tarmarne först åre igenomborade / thet kan
 jag intet forstå. Men at Matkarne offta bora
 sig igenom småätarmarna / och gå uth genom
 naslan / thet witnar Forestus och flere / Doch
 få / at then siuke gärna wid then händelsen sät-
 ter lifwet til.

Om Matkar i Bölder och Såår.

Sållan finnes något såår eller böld / som
 icke har någon Matk uthi sig / fåå eller
 många / stora eller småå. Koppor och
 meslingar åre fulle med Skrijdsåå / som P. Bo-
 rellus anmärckt / och åfwen jag några gånger
 sedt hafwer. Men ju flere Matkar åre uthi kop-
 porne / ju större årr blifwa ther effter. Sam-
 maledes finner man uthi Pestbölder och Pest-
 kohl / samt ther warma branden redan fått grijs-
 pa om sig. Ja / thet skarpa watnet / som rin-
 ner uhr Fistula Lacrimali eller piipsår i ögne-
 wråån / plåger också wara fullt med Matkar /
 hafwandes jämwål Amatus Lusitanus an-
 märckt / at en tämlig stoor Matk uthur sielfwa
 ögnewråån på en liten Glicka år uthkommen.
 Theße Matkar åta fuller intet bort thet friska
 köttet / uthan allenast thet rutna och döda / men
 the göra doch en ny förrutnelse ther igenom / at
 the

the lemna sin oreenlighet qwar uthi såren. Uthi the veneriske saår blir man också Matkar warse / och åre många Medici i then meningen / at all then förstörning och wåld på näsan och andra Dehlar / som genom thet veneriska giffet föröfmes / hårrörer af bara små Matkar / och at qwicksilfret för then orsaken skul kan botha kärleksjukan / effter som thet är alla Matkars afsagde och störste fiende. At Matkar åre med i föllie uthi thenna sjukdomen / kan intet nekas / men doch består hufwudorsaken uthi något annat / som i mine Tanckar om Fransoser wijslyfftigt kan låsas.

Om Matkar i Huden.

Dhe Matkar som wancka ytterst i huden åre åthskillige slag / så wål therföre / at the see åthskilligt uth / som at the ansfecta särskilta menniskians uthwertes dehlar. Wera gemenligen emillan hud och kött / och sticka sig uth ehwar the kunna / som thet skedde the gamle Grefiske Poëter Alcman och Pherecydes, samt Romerske Rådsherren Sulla (thet Aristoteles och Plinius berättat) hwilka af Luusjukan dödde / åfwen ock med Antiocho, hwarom talas uthi andre Maccabeers bock Cap. 9. Pheretima, Konung Arcesilai moder / blef lefwande upåtin af matkar / som Herodotus berättar i sin Melpomene, p. 377. Pomponius Lætus skrifwer / at Keyser Maximinus døde

De af Matkar / som krupo uth genom liumskan. Josephus i sin förste book om Judiske Kriget Cap. 21. förmåler om Herodes Archelai fader / at han ymkeligen omkom af Matkar / som uthi thes förrutnade skap tilwerte ; åfwen som thet ock skedde med Storfursten och Tyrannen i Muscow Iwan Wasiliwitz, som Petreius berättar i sin andra book om Ryßland. These Matkar komma gemenligen ther uthaf / at theras fröön och egg med blodet en tijd omföras / omsijder fastna ytterst i hullet / göra ther små bubtor och kuhlör / och omsijder kläckas / wera til och bryta sig löst genom huden. Så Dane kunna somlige kallas Hårmatkar ; somlige Warmatkar / samt Drakmatkar / och Gothmatkar ; at förtijga flera slag.

Hårmatkar / Crinones, synas på been och armar / men måstadehlen på ryggen af småå barn / them the göra aldeles magra / förtårandes then bästa safften och krafften. The see uth som småå hårbollar / när the uthur huden framsticka / och förmenas warit them gamlom obeakante. Johan Albrecht von Mandeflow / uthi ett bref til Adamum Olearium, skrifwer / at the äre mycket gängse uthi en stad i Persien, Camron benämd. Ettmüller har ock om these Matkar skrifwit i sin Tractat om Barna-sjukdomar. These Matkar äre mycket småå / men när man seer them an med Microscopio, hafwa the långa stiertar och äre buukote / hafwandes lijk som fyra horn i hufwudet / små fötter och andra deklar / som kan synas af theras figur
hoos

hoos Andry. Gammalt folck hafwa intet gån-
 na något besvär af these hårmattkar / uthan
 småå daggande barn / hwilke dij fuller / åta och
 sofwa / men åre doch alltid magre. Somlige
 blifwa doch hår igenom mycket gråtte och oro-
 lige / skrikandes både natt och dag. Månge en-
 faldige mödrar och ammor / når the förmärcka
 barnen hafwa thesa Mattkar / mena strart / at
 the åre förtrollade / och altså fly til åthskilliga
 widskapeliga ting. Petrus Borellus skrifwer /
 at thes broder hade thenna siukan / och gret alt-
 stadigt / til thes the struko honom öfwer med
 honung / hwar af Mattkarne framlockades / som
 sedan med ett lijnklåde afstrukne blefwo. Emot
 alt thetta förmenar Leeuvenhoek, then lär-
 de Glaslijparen i Delft, at these hårmattkar
 åre intet Mattkar / uthan bara håren / hwilke
 sticka och klijja når the uthwera. Och ehuru
 wål thenna Leeuvenhoeks anmärkning tyce-
 kes wara sannolijf / doch lijkwål kan man intet
 neka / at ju sådane hårmattkar ibland finnas /
 skolandes the wara mycket gångse i Aken och
 ther omkring. Man måste ock tilstå / at når
 man om wårtiden slår hyrhåren och får an-
 dra i stället / eller ock effter en långsam het sig
 siukdom mister alla håår / klijar kroppen mycket /
 och år then tiden oskickelig til både ett och an-
 nat / åfwen som man seer at foglar och andre
 Diur åre alltid siuke / når the ombyta sina klå-
 der / thet år / fiådrar / lod och ull. Utter fin-
 nas andre hårmattkar / egenteligen så kallade /
 hwilke see uth som mott / och fråta bort huf-
wud-

wudhåren / thet man eliest kallar åthen i håret.
 Ett annat slags Matkar äre the man kallar
Warmatkar / therföre at the eij äre större än
 warmatken. (*Åxag.*) Thenne Matken fry-
 per emillan huud och fött / förorsakar ett ledsamt
 klijande / och gör hår och ther små kulor / un-
 der hwilka Matken ligger förborgad. Med Mi-
 croscopio har man befunnit / at thenna war-
 matken har sex fötter / som Andry honom låtit
 affskildra. Them gamlom har thenna Matken
 eij warit obekant / och har Aristoteles i sin fem-
 te book om Diuren ther om farliga förmålt.
 Något större äre the man kallar **Sååmatkar** /
 som åfwen frypa och kråla emillan huden och
 föttet / förorsakandes ett ledsamt klijande.
 Theße äta sig sielfwa uth genom huden / icke
 uthan menniskians stora smårta. Och ther the
 intet i tijd bothas / draga the med sig en farlig
 effterfölgd. (*Passio Bovina.*) Såsom man ock
 märcker / at bromsar och flugor tillijka med sitt
 stickande lemna sina egg qwar i stinget / hwar
 af sedan Matkar weya under huden på orar och
 loor / som sedan förwandlas i bromsar ; så tror
 jag ock säkert / at flugor och myggor / Skrijdfåå
 och Yrsåå / tå the stinga menniskian någorstå-
 des / icke allenast genom sitt insprångda gifft gö-
 ra bublor och kulor / uthan ock ther jämte lemna
 sina fröön i stinget / och sedan framkläckias /
 och förorsaka åthskilliga ledsamheter / innan
 man förmår them frij och qwitt warda. Här
 i landet förmärker man ännu ett slags kråk /
 som menniskian skada göra / nemligen the sex-
 beente

beente Löfmatkar och Trålöf / hwilka see uth
som wäggelöf / och äta sig ända in uthi krop-
pen / förorsakandes ett ledsamt agg och stickan-
de / samt en hetlig / hård och mycket klijande
swulst / hwar på jag twänne exempel sedt
hafwer.

Ett annat slags Matkar äre the man käl-
lar Draĳmatkar / hwilke fuller äre obekante
uthi Europa, men offta förspöras uthi Moren-
land och Indien. The äre til uthseende / som
hooptwinnade silkesändar / rödachtige til fär-
gen / och finnas gemenligen på lären och län-
derne. Äre tämmeligen länge / wäl til några
alnar. Morianerne plågas mycket med then-
na Draĳmatken / och smitta andra med sig / af
hward Nation thet må wara. Thenne Mat-
ken förorsakar en grufwelig hufwudwärt och
upkastning / samt inflammation och hetlig swulst
uthi the Dehlar han wistas. Man måste
doch wäl observera tijden / när Matken
är mogen / hwilken tå är inne / när en lij-
ten böld synes / then man tå sticker up / och
har tilreds en liten trinn och smal knafra af
tråd / en half finger lång / på hwilken man små-
ningen winder Matken / så fort han kommer
uth / bindandes knafra fast ibland / och ach-
tandes sig wäl / at Matken icke brister / ty thet
som qwar blifwer / förorsakar en farlig Feber.
Thetta är doch sällsammast med thenna Mat-
ken / at han har twänne hufwuden / ett wid
hwarthera ändan / och tå thet ena är lefwande /
är thet andra dödt. Nästan en sådan Matkē
fin

finnes på Steglitsfor / med twänne hufvuden /
 tiocf som en fijn luthestrång / liggandes i kroocf
 hjit och tijt. Avicennas i sin tijd beskriswer
 thenna Matken / och äfwen Plutarchus långt
 förr honom i sin åttonde Gästebuds-Boock / be-
 ropandes sig på Agatarchides , som långt til-
 förende lefwat hafwer / och tilägnar thenna
 siukdomen them / som boe wid röda hafwet.
 Amatus Lusitanus förmåler / at han sedt en så-
 dan Matk wara uthtagen af en Morian / som
 war en slaf / förd från Egypten til Thessalonis-
 ca. Och har Welschius om thenna drakmat-
 ken skrifwit en wacker boock / som kallas de Ve-
 na Medinensi.

Men som uthi Ethiopien och Ostindien
 these ofwännämde drakmatkar gå i swang och
 äre en inhemsk siukdom / så äre Toms eller
 Gothmatkar uthi America och Westindien en
 kunbar plåga på fötterne / hwarest the förorsa-
 ka ömmande och wärkande swulstar och knylor /
 stora som bönor. Och hafwa Spaniorerne
 esomofftaste med thetta Skrijdsfää blifwit be-
 swårade. När på fötterne sliike knylor och
 swulster öpnas / finnes ther uthinnan en hwijt
 Matk / som har ett skahl öfwer ryggen til sin be-
 täckning. Och som alle land i werlden äga in-
 ländska Medicamenter til sina egna och in-
 ländska siukdomars bothande / så hafwa occk
 Americanerne en olia / uthpressad af en frucht /
 som hoos them kallas Chibou , hwar af the
 drypa en droppa på sådana fothknylor / och
 wärken stadnar.

Här uthaf kan nu hwar och en märka / at
 en Nation eij plågas med alle här ofwan up-
 rechnade Matkar / uthan thet ena folckslaget
 är mera bekajadt med länge och runde / thet an-
 dra med korte och runde / ett annat med brede
 Matkar / ett annat med andre slag. Somli-
 ge Nationer beswåras ock med sådane Mat-
 kar / som hoos andra äre aldeles obekante och
 ohörde. Morianer och Araber plågas med
 sine Drakmatkar och Vener : Americanerne
 med sine Toms och Gothmatkar ; Persianerne
 uthi staden Camron med Hårmatkar / och så
 wijdare / så at intet folckslag är til i werlden /
 som icke här uthinnan har något besynnerliget
 fram för andra / hwilket förmodeligen härfly-
 ter / Dehls af Landets Situation och sträckning /
 Dehls af sjöars och färnars närbelägenhet /
 Matens och Spijsningens åthskilliga natur /
 samt diurs och foglars / Orsääs och Skrijdsääs
 tilhåld på then ena orten mera än en annan ;
 Funnandes man altså här uthaf sluta / at wid
 åthskilliga sjukdomars betrachtande hoos mens-
 niskan / man icke altijd wäl finner sig / när man
 beropar sig på Acidum och Alkali, och theras
 Effervescentier och sammanjäsningar i kropa-
 pen / som doch så mycket wahnligt är hoos en
 dehl främmande Läkare / hwilke förmena sig haf-
 wa sielfwa saken fast noga begrundat och uth-
 letat / när the theße Idola som flitigast
 påkalla och i munnen föra.

Huru man skal achta sig för Matkar.

Såsom nu menniskian så offta är underkastad thesa småa kråks tyrannij och wåldsamhet / merendels genom sitt eget misförhållande / så wil jag nu korteligen nämna / på hwad sätt man mögeligast skal kunna achta sig / at icke / medan man ännu lefwet / vara Matkomen gifwen til rof och spillo. Alle menniskior äre effter döden / Matkars Spijs och Göda. Ther til får ingen säga nei / hwarken hög eller låg / rijk eller fattig ; och fast här i lifwet then ene wil vara förmeer än then andre / så är doch effter döden ingen åthskilnad emillan rika mannen och en tiggare. Ty sålunda säger skriffsten / Job. 21: 24. Denne döer frisk och helbrågda / rijk och säll. Hans miöltekarer äre full med miölk / och hans been warda full med mærg. Men en annan döer med bedröfwade siäl / och hafwer aldrig åtit i glädie. Och the ligga tilhoppa med hwar annan i jordene / och Matkar öfwertäckia them. Ja / en lefwande menniskios skönhet och fågring är eij af större fasthet och stadighet / än at en litten froða / en litten hetsig Feber kan then aldeles wahnställa och förderfwa. Huru Kopporne nu nyligen skämt så mångens wackra ansichte / är nog samt bekant. Och fast ingen siukdom sig infunno / så inställer sig doch ålderdomen / hwilken skrynklar

the skijnande och safftiga kinder / och gör the
lena och miellhwijsa lemman swarta och torra ;
blifswandes jämwäl ögonen mörke / öronen
lombörde / munnen stinckande / halsen krotot /
och hela kroppen torr och murken / som en stub-
be. Men föruthan alt thetta / warder men-
niskian plågad af frätande och gnagande Mat-
kar / hwar ifrån hon doch någorlunda kan sig
sielf förwähra och frij hålla / när hon aflägger
alt högmod och öfwerdåd / och enfaldigt lefwer
som en skroplig och wid sina wälluster alltid
fruchtande menniska.

Thetta Præservativ för Matkar består uthi
äthskilliga tings tilbörliche i acht tagande. Först/
at man flyr / så wijda görligt är / alt oreent och
tiocft wäder / som kommer blåsandens från kår-
nar / moras och stinckande orter / hwilket wä-
der är merendels upfyllt med Matkar och Vr-
fää. Ther näst / at man flyr thet watn / som
uthur stillastående träsk och kårnar hämtas.
Sedan / at man afhåller sigh / så mycket som
mögeligt kan wara / från all then math / hwar
uthinnan flugor gärna lägga sina egg / såsom
från lupin mölck / glaan miölk / rökt kött och
fläsk / besöckrade ting / fallader / meloner / Pi-
nier / swampar och sopp af allehanda slag / mure-
klar och champignoner , syrliga saker / frucht
och mera dylifft. Swad meloner anbelangar /
så önskar then Romerske läkaren Panarolus , at
en så fördertwelig spijs bleswe aldeles förbuden
at införas och försällias. Hwilket ock af Magi-
straten i Paris alla åhr werckställes / så at ingen
mes

melon får införas / sedan September månad gådt til ånda / wid straff tilgörandes / som Andry berättar. Thet händes doch gemenligen / at man lägger grundwal til Matkar i lijfwet then tiden / man minst förstår sielf at achta sig; warandes mödrar och ammor som oftast orsaken ther til / förmedelst sitt socerflefs / samt tuggors och gröts altförbittjda meddelande. Ther til med är nödigt / at man intet oftare äter / än då man har en god mathlust: hwarföre man ock seer / at the som alt stadigt äta / äre ock måst beswärade med Matkar. Många råtter hafwa ock then nyttan med sig / at man ther effter blifwer full med lefwande Kräf. Man måste ock intet sofwa middag på en stark måhltijd / eij heller bruka en altförstark bevegning och rörelse / eij eller alt för ljetet röra sig. Thet är också nyttigt / at achta sigh för mycket ätticka. Ju surare ättickan är / ju flere Matkar äre ther uthinnan; men icke så / at ättickan är stickande för Matkarna skull. En annan sak är thet med citroner / pomerantsfer / hiortron / lingon / och andre af naturen syrlige saker. Uttermera / måste man thet i acht taga / at Venusspehl och kärlek icke altförmycket öfwes / emedan magan therigenom förderfwes / och gifwer således anledning til Skrijdsåats upkomst och tilweyt. Ja / man måste ock intet altförmycket bryy sig med låsande och diupsiniga sakers uthletande / ty ther igenom skämmes magan aldeles bort / mathlusten och mathsmältningen förgår / och banas wågen til mycket

ondt / til Matkar och andra Krämpor / som thet
hände then sinnrike mannenom Justo Lipsio.
Doch tähl then ene menniskian mera / en annan
tähl mindre. Men om thet skal wara sant / at
Solium eller then breda Matken är menniskios
men medfödd / som Hippocrates och flere för-
mena / så lärer thet wara omögeligt något Præ-
servativ therföre at söka.

Huru Matkar skole bothas / dödas och uthdrifwas.

Såsom Matkar äre åthskillige / och haf-
wa sitt herberge på åthskillige ställen i
menniskians kropp / som af föregående
kan aftagas / så måste och the ther emot bepröf-
wade medel wara af åthskillig natur / jämwäl
ock wara lämpelige til hvars och ens menni-
skios särskilte egenskap och ålder ; warandes
omögeligt / at med en ting willia förskaffa sig
lika werkan hoos alla them / som med thenna
francfheten äre behäftade. Man seer några
Experimenter och röhn hoos Baglivi , huru
Matkar af somlige saker dödt / af andre aldeles
ingen skada förnummit / fast the doch hållas före
wara the bäste Matkdrifwande saker. Jag
wil alttherföre uprächna the förnämsta medel /
som i sliکه händelser pläge wara gode / uthan
at upsättia några Recepter til någon wis Do-
sin, aldenstund jag intet Recept weet för Mat-
kar /

kar / som skal kunna vara lika godt för allom /
 så ungom som gamlom. Allt som spånstigheten
 och slappheten skillier hoos menniskiorna / så
 skillier oc Medicamenternas werkan / så at
 hwad hoos then ena kan göra god Effect, kan
 alskintet uthräta hoos en annan af lika ålder
 och lika willkohr. Och thetta wil jag med så
 mycket större ensaldighet framföra / som at the
 många Raisonementer uthi läkarekonsten sål-
 lan föra med sig någon god ehrefarenhet uthi
 then wiidlyfftiga siukdomarnas Practique ;
 warandes somlige i thetta måhlet sålunda be-
 skaffade / som någre diur i tiocka snåhren / hwil-
 ke så länge äre rörlige och qwicke / som the wi-
 stas innom sina hohl och hiden / men så snart
 the komma uth at wiisa sig uthom sina winklar
 och wanliga krokar på slatta såltet / kunna the
 lätteligen snårias och griipas.

För Matkar i Magan och Tarmarne.

Näthenstund these slags Matkar förors-
 saka menniskian then största wedermö-
 da / och oftare wanka / än någre an-
 dre / Dy wil jag och här wid vara något wiid-
 lyfftig. The läkeböthe / som skole these odiur
 och obudna gäster fördrifwa / kunna fördehlas
 i Uthwertes och Inwertes medel. The Uth-
 wertes brukas föga oftare / än hoos småå barn /

them man intet på något sätt kan förmå / at tagga något in. Inwertes Remedier och läkedomar böre hafwa then krafft och egenskap / at the Kunna aldeles förstöra Matkarnas boo; Dräpa them; och Drifwa them uth / the må wara leschwande eller döde. Här uthinnan består nu hela konsten / så wäl hwad the långa och runda / som the stackota och runda / samt the breda Matkar anbelangar / och then som weet wäl at sticka sig här wid / samt weet låmpa läkedomarna til hwaras och ens ålder / och til hwaras och ens besynnerliga natur / han weet alt thet / hwad man någonsin af en Medico kan erfordra.

The läkedomar / som Kunna förstöra Matkarnas boo i lifwet / åre många slag : nemligen alle Salia Fixa, såsom Sal Tartari, Mahlörts salt / Cardebenedictsalt / och flere slijke. Alle purgerande gummata : Opopanax, Galbanum, Ammoniacum, Aloë, Myrrha och flere. Alle saker af Qwicksilfwer gjorde / antingen gråhwatn / hwaruthinnan qwicksilfwer är föfadt / Mercurius dulcis eller Aquila alba, Turbith minerale, och slijke saker / som doch intet böre brukas uthan ens Medici råd / för then olågenhet skuld / som ther på kunde oförmodeligen föllia. Ther til med / någre saker / som tilberedas af Antimonio. Alle bitter och ampre ting / såsom : Smörlakka / humlelag / tabac / yregalla / portulaksfröo / fröo af Johans gräs / pomerantskahl / hwijslök / bagge / sotha / coralmossa / senap / malörtsfröo af thet

Svens

Swenska/ eller af thet Spaniska/ som weyer på
 Siöstranden / och kallas gemenligen på Apo-
 thequen Matkfröo / fröo af rensaana / af groos-
 blad / lijewarg och ruta / hampefröo / samt flere
 saker; hwilke så wiida duga til at förstöra Mat-
 Feboon i tarmarne / som the stärke sielfwa in-
 elsworna / men intet therföre / som skulle Mat-
 karne skyy för betskheten skull / aldenstund in-
 gen ting är så bitter / som icke har sin Matk / och
 sina förtärande kräf. Små barn / som ingen
 ting kunna intaga / plåger man smörja med
 Unguento de Arthanita, Martiato, Agrip-
 pæ, eller ock med en saltwa giord af oregalla /
 Aloë, Sal gemmæ och kofad renfanaolia.
 Adrianus Helvetius har ett annat maneer /
 tagandes af Mithridat och Aloë ett fierden-
 dehls lod af hwarthera / Matkfröo eller Semen
 Santonici ett halfft fierdedehls lod / och för-
 blandandes these saker / them han sedan lågger
 uthi en stoor tilförende uthgröpt röd löök / bin-
 der papper om rödlöken / och steker then under
 askmorian. När then är stekt / stöter man lö-
 ken i en mortare / och lågger salswan på ett klä-
 de / samt binder öfwer nasflan.

Men the läkeböthe / som döda och dräpa
 these i magan och tarmarne här om krälände
 Skriidsfää / werka på åthskilligt maner. Som-
 lige förstoppa andedrächten / och således dö-
 da them / men göra intet wiidare wäld. An-
 dre ther emoth griipa an sielfwa Matkarnas
 Kroppar med större häfftighet / riiswandes och
 skärandes them i stycken. Af thet förre slaget

äre alle fete safer / bomolia / Senolia / mandel-
olia / hanog / smör / och mera fett / hwilke til-
stoppa the småå hohlen på ryggen af Matkarne /
genom hwilka the andas / at the döo måste /
hwilket oc Aristoteli fordom warit bekant /
som sees af thes ättonde diurs book. The an-
dre / som skära sönder och dräpa / äre många /
såsom först : alle sure Spiritus af salt / salpeter /
Vitril, alun och andre. Ther näst alle salt /
såsom : Koparrök / Cremor Tartari, Kopar-
Vitril, Cinnober, Mercurius dulcis, & Ni-
ger, Brändt Hjorthorn / Coraler, Coralmå-
sa / och Dyliske. Then lärde Franciscus Joël
och Zaphatha, berömma mycket Oleum Vitrioli
til 5. 6. à 7. droppor med listet wijn eller watn.
Ther til med alla i magan osmältelige safer /
som fiskebeen af nors / strömming / åhl / råfor /
Eisbärstenar / rufiner 2. à 3. dagar å slag
til någon myckenhet om morgonen med sine
fröön och stenar åtne. Theßlikest alle bittere och
skarpe ting / såsom barken af mullbärstråd /
then Celsus och Trallianus berömma / Ormes
roth / Rhabarbar / hwijt och swart Galappes
roth / med mera.

The safer / som drifwa Matkar uthur krops-
pen / antingen the äre lefwandes eller döde / be-
stå icke af annat / än hwad som starkt purgerar.
Sådant är nu merendels nämt här ofwanföre /
så at ther om eij wijdare behöfwes tala ; fast man
oc toge stofft uthur häst = skrapan med spanskt
wijn / kan intet skada / allenast thet gör god
wertan. Alle Vomitoria och kråkpulsver äre
af

af samma krasft. Dolæus berömmet mycket sitt gyllende pulfwer / af Cinnabari Nativa, Mercurio dulci och gull giordt. Wittichius råder at skära sönder röda lökar / låta them stå i watern öfwer natten / och ther af dricka. Hoffman tycker mycket om krasfesafft och bränne- wijn tilsammanblandade. Ett wil jag och särdeles nämna / som jag några gånger befunnit vara godt. Man tager en näsua rotteskarn / koka thet uthi ett halfft stöop miölck / silar thet / lägger lijtet socker ther til / och låter sedan then som Matkar hafwer thet uthdricka. Troo säkert / at the gå fort / och willia intet gärna biida. Thet ena onda måste ju fördrifwa thet andra. Eliest är thet ock intet oäfwen / hwad bönderne i Wärmeland / mine Landsmän / bruka / at taga Biörnemoßa eller Fogmoßa / (Muscus erectus Catharticus,) ock koka i dricka / hwilken purgerar både öfwan och nedan / och drifwer Matkar redeliga. Somlige taga hwijtroth (Sigillum Salomonis,) och koka i gammalt öhl. Somlige / när the fått någon Matk ifrån sig / torka then samma / och taga then in. Thet är fuller sant / at Matkar mången gång genom thetta medel äre fördrifne / men man måste ock therjämte wetta / at genom thetta Matk-pulfwer nye Matkar säkert tilwera : ty sättes thetta pulfwer i källaren / får man straxt see en stoor hoop Matkar / slår man thet på färstt kött / blifwer thet förtårt ; ehuru ock Levinus Lemnius i sin book / om natursens fördols

De underwerck / thetta pulswer såsom thet al-
Drabåsta ting moth Matkar berömmes.

Theße nu här ofwan uprechnade läkedo-
mar / ehuru starke the ock äre / förnå doch in-
tet altijd at fördrifwa the små matkar i än-
Detarmen / althenstund Medicamenterne haf-
wa måst förlorat sin kræfft / innan the hinna
tijt / och theße Matkar theßuthan äre inslutne
och inskränckte uthi ett slem emillan rynthorna i
nederste tarmen / som the ock ibland träla up
och sigh försticka uthi Blindtarmen / hwar-
ifrån intet Medicament är mächtig them at
fördrifwa. Alltherföre kan man snarare få bort
them med methande / som sker / så man tager
bomull / och doppar i oregalla samt uplöst Aloë,
och then införer / eller tager ett stycke färstt
flask / och sätter thet in / doch så at man tilfö-
rende binder en tråd ther om. Thetta har jag
lätit här i staden fresta på en listen flicka / och
war thet lust at see / huru Matkarne strax hade
begifwit sig ther til. Doch måste man esom-
offtaste ymsa. Somlige taga ett stycke Hol-
ländskt ost / skära then som en stohpill / strykan
med hanog / och then insättia. Eliest plåga
somlige tilbereda ett Clyster af Baggesötha /
Hollroth / Eichoreen / Rensana / Jungfru-
tröäl och Mälla / med wijn och watn uthokadt /
hwar til man kan blanda listet af Hiera picra
Galenii. Andre spruta in franskt brännewijn
med Campher.

Åswenlunda plåger thet skee med the brede
Matkar Tania och Solium, at the intet gärna
låta

låta fördrifwa sig med lindrige saker. Hwad Tænia anbelangar / så plåger fuller then kunna stå til at rubbas med the ordinaire Purgantser / hwar på jag sedt exempel; men Solium wil hafwa någon starckare affättiare. Händer ock offta / at the andre nu ofwännämde Matkar gå bort af sig sielf / men thet har man fast sällan blifwit warse med Solium. Fethe saker kunna eij eller något uthrätta med tilstoppande af wåderhohlen / emedan Solium är så lång och har så många. Thet kommer doch af andre orsaker / at måst alle Matkar och Skrijdfåå / för uthan Solium, ifrån the döde / eller ock från stinckande kroppar / tå döden är hardt nära / taga affsed; men thet sker doch icke af ett hoos thesa Skrijdfåå föruthseende snille och försigtighet / som Lemnius mente / uthan allenast af dödelig stanck och förrutnelse / then the eij kunna fördraga / åfwen som man ser / at lögen sig från döde kroppar begifwa. Medicamentet, hwar med Andry uthdref then stora breda Matken i Paris / är sålunda: Man tager Diacrydion, Cremor Tartari, Antimon. Diaphoreticum, af hwar thera en half Scrupel, Rhabarbar smått sönder stött en half Drachma, Ormbunkeroth / som han är / åfwen so mycket / sönderstött / blommor och blad af Renfana jämwäl giordt til pulfwer / en niupa full / ett fierdedels lod af Mulbårstråds bark / som är tagen på rothen / förr ån mulbårstrådet går i blomma / också stött til pulfwer. Blanda theta tilhopa / och tag thet in i soppa bittijda om morgo

morgonen. Dosis kan alltid ändras effter ålder-
 deren. Ormbunkeroth / som han är / allena /
 är offta mächtig nog befunnen at dråpa then
 breda Matken / til 2. eller 3. fierdedels lod på
 en gång / allenast at man then blandar med nå-
 got laxerande ting / ty elliest blifwer fuller Mat-
 ken död / men intet drifwes uth.

Zilsförende är förmålt / huru man af otij-
 digt och altförmycket åtande får Matkar i lif-
 wet; man måste ock thet gömma sig til minnes /
 at när man en gång förmårkt Matkar / man
 icke tå altförmycket fastar / förmenandes sig
 kunna thet igenom förhindra thetta Strijds-
 fåets wiidare fortplantande / at icke til åfwen-
 tyrs hända måtte / hwad Trallianus befruch-
 tar / som thet doch fast offta håndt är / thet
 Matkar / i mangel af föda och uppehälle / grijs
 pa an sielfwa tarmarna / och them här och thet
 igenombora / som ett såll / hwillet icke kan skee /
 uthan med största pijn / sweda och wärk / samt
 starka ryckningar och convulsioner, lijsom
 man hade en fullkomlig fallande soth. Man
 måste altherföre göra med Matkar / som man
 gör med rottor uthi en boockamare / hwarest
 böcker och paper af stoor angelägenhet förwa-
 ras / gifwa them alltid något at knappa på /
 at således tarmarne / som äre fast angelågnare
 och nödwändigare / än några mathbitar / må-
 ge warda förskonte. Men thet man en gång är
 säker om / at these odiur aldeles äre uthdrifne /
 bör man sedan åta rått listet och leswa ganska
 måtteligt / at icke genom swalg och fräßerij
 en

en ny grundwal lägges til kräft och vhyra i Kroppen.

Thesuthan bör man thet i acht taga / när man brukar Medicamenter för Matkar / at låfedomarne ej altförmycket på hwar andra öfwerhopas / ty i sådant fall kunde lätteligen hända / at Matkarne gå neder i Stortarmen eller Colon, eller krypa in och försticka sig i blindtarmen / ther the inga Medicamenter achta / althenstund måste Krafften är förlorad och borta / innan the hinna så långt neder. Ther til med bör man thet noga ihugkomma / at Medicamenterne hålft brukas och användas i Nedanet. Man finner thet af förfarenheten / och jämwäl råder Petrus Borellus thet samma; men hwarföre thet är bättre i Nedan / än som i Ny / förstår jag intet så aldeles.

För Matkar och Wurmar i Huswudet.

Någ håller thet för en stor swårhet / at fördrifwa wurmar från människans huswud / emedan läkeböthet har all sin krafft förloradt / innan thet kommer dijt. Och fast man skulle kunna med något Medicament ther hän bringa / at en Matk i huswudet blefwe dödad / så rutnar han doch ther / och således förorsakar feber / raserij och döden. Thet endast och närmaste medel är / at få them bort genom

genom näsan / ehuruwäl jag intet troor / at thet ifrån någon naturlig öpning är til hufwudet / fast thet offta är händt / at hufwudmatkar hafwa åtit sig genom näsan uth. Doch menar Andry, at intet medel skal wara bättre moth thenna wurmen / än Malvaisir-Wijn / hwaruthinnan peparoth fokad är / thet af man på fastande maga en god sats uthdricker. Men thet någon wore / som för säkert kunde säga / at här eller thet uthan på hiernan sitter Matken och gnager / så wore fast ingen ting bättre i sådant tilfälle / än at straxt låta med ett swarfwebohr / som på Grefisko kallas τρεπανον, låta öpna hufwudskåhlen ; warandes fast bättre / at på en gång hafwa ondt / än at plågas jämmerlighn nätter och dagar.

För Matkar i Näsan och Dronen.

SOm hufwudets inwärtas Skriidsfåå
 åre swåre at fördrifwa / så åre the nå
 sewise Matkar fast lättare / at genom
 Prustekrydder af Prusteroth / hwiit och swart /
 safften af Betoniegrås / Taback / Mirram /
 Maijlilior / som kallas Lilia Conyallium, och
 the flere näsan retande saker / bringas fort /
 så fram the icke sittia innom något been eller
 brost. The Matkar / som i dronen wanka / för
 drifwas och dödas med rödlöksafft / eller med
 ljet

lijtet urin och hanog / eller med safften af polleija. Andry berömmer / at taga några besta saker / blanda them med något Spitsglas / tända eld ther uppå / och emottaga röken genom näsan / hwilket skal säkert uthdrifwa Matkar; men jag troor / at ångan af Antimonio lärer med thet samma göra en bögelse til andtåppa och lungosoth. Ettmüller råder / at man tager bolmörts fröo / och med wax gör småå kastor ther af / them man kastar på elden / och genom en tratt emottager röken i örat. Måst skulle jag hålla uthaf at lägga i örat ett litet stycke af thet / som i Bibelen kallas döden i grytan (2. Reg. 4.) thet är Coloqwitten / hwilket har bracht mången döf til sin hörsel igen; eller ock hålla ther in gammal urin.

För Matkar på Tänderne.

Sunde man så wäl achta sig för Matkar i tarmarne / som man kan achta sig för Matkar på tänderne / wore thet snart bestält. Sy then som wil hålla tänderna rena / alltid twätta them om morgonen och effter måhltiden / och låta taga bort / eller ock sielf taga bort med lijtet Spiritu Salis i watn blandad / the skorpor som sättia sig på tandren / behöfwer intet wijdare fruchta. Månge mena fuller / at när the för tandawärck röka sig med bolmörts fröo / skola Matkarne falla från tandren; men
 thet

thet man seer spritta ifring / år intet någon Matk / uthan allenast sielfwe fröön / som spricka sönder af wärman och gifwa anseende af små Matkar. Thes uthan år tilförende sagdt / at Matkar sällan förorsaka någon tandvärk / åth minstone ganska litten / och allenast ett Elijande. Thersöre måste man wara betänckt på andra medel til wärkens lijsande / men icke heller så strart / som wahnligt pläger wara / tåta ryckia uth tanden / thet första hon hegynner något wärka / uthan något töswa ther med och betänka sig. Erasistratus har anmärkt / at uthi Apollinis tempel hängde någre tänger af bly gjorde / at taga uth tänder med / til en allwarsam ehrinran och påminnelse / at tänderne böre wara heel löse / om the skola uthtagas / på thet man intet må behöfwa bruka wäld ther med.

För Matkar i Lungor och Lefwran.

Det år åfwen så swårt / at wilia fördrifwa the Matkar och Yrsåa / som fastnadt i lungorne / som thet år / at uthdrifwa wurmar uthur hufwudet. Medici kunna här wid intet annat göra / än förordna Expectorantia och lösande ting / hwar ibland the mycket berömma safften af andorn / och Oxymel Squilliticum. Alt thet / som upwäcker hostan / och ther jämte har en lindrig
uplö

uplösande krafft / är godt i thetta måhlet. För the Matkar i lefwran är thet åfwen så swårt ; men Andry berömmer mycket / at taga in 12. gran af tilberedde sugor (Aselli) i ljetet soppa / några mornor effter hwar andra. Benedikt twål til piller giord med thet miuka af bröd / tyckes mig skal wara så god som något annat.

För Matkar i Hiertat / och i Blodet.

Huruwål jag twiflar på / at någon sin någon är befrijad worden från these Matkar med något thet bäste Medicament, uthan med ångslan och smårta helt eländeligen måst ånda sitt lijf / wil jag doch lijkwål / i anledning af Läkares uthsagu / nämna / at hwiitlöksafft / peparrothssafft och krasseafft / tilsammanblandade / hållas före wara nyttiga i thetta måhlet. Gårdeles wil man göra mycket wåsende af hwiitlöök ; men om något i sådant tilfalle wil slå an / säger jag mig ännu twifla. Åfwen så troor jag om fyrfwelsoppan / som skal drickas 3. gånger om dagen / och hafwa then dygden / at döda the Matkar / som finnas i menniskians blod : ehuruwål these eij äre så fahrliche / som the förre / althensfund mången menniskia kan hafwa thesa matkar i blodet långan tijd bort åth / och ändå någorlunda må wäl. Doch måste man thet noga

i acht taga / at när man är wiß uppå / at all
 ängslan / hiertklappning och orolighet / herrörer
 af Matkar i hiertat / man tå ingalunda bör
 öyna ådran / så framt man icke wil straxt ther
 på sättia lifwet til.

För Matkar i Niuran / i Bölder och Såår.

Wet thet / som uthan skada skarpt är / och
 drifwer urinen, kan intet annat / än
 riswa sönder Matkarna i niuran / eller
 ock genom retelse til watnlåtande / åstadkom-
 ma / at ock Matkarne fölia uth med watnet.
 Sådan krafft hafwa alle salt / som faste äre /
 och intet förflyga i elden : wijnsteenssalt / mah-
 lört och cardebenedict salt / item kopartinctur
 the förre til några gran / then senare til några
 droppar. Thet Skriidsåå / som finnes i böl-
 der och såår / kan man med bitter mandel-olia /
 med watumynthesafft / och Unguento Egy-
 ptiaco, samt plåster och flere saker håmmas och
 uthestångas. The veneriske Matkar hafwa
 sin öfwerman uthi qwicksilfwet / för hwilket the
 altijd måste wijka.

För Hårmatkar och Wax- matkar.

Wad man för Hårmatkar bruka skal är
 tilförende nämndt / nemligen at man
 först

först badar barnet i liumt watern / sedan öfwerstryker hela kroppen med hanog / och aldrasidst med ett linne stryker hårdt öfwer alt / så lære the wäl följa med. Men skulle thet komma thet uthaf / at nya håhr begynna genom hullet framsticka / söker man at befordra werten öfwen med hanogs öfwerstrykande. För the andre småå / emillan huden och köttet krypande Matkar och Skrijdsåå / är bäst at ändra hela blodet genom Decocta Lignorum och sådana saker / som bewara kroppen för inwärtas förrutnelse / samt genom hullet och swetthohlen fortfrämia alt thet / som skadeligt är. The uthi Morenland och Ostindien befintlige Drakmatkar / samt the uthi America gångse fothmatkar lemnas androm at betrachta och botha / som hafwa tilfålle slijka Matkar at beskoda / althenstund the uthi Europa äre än här til dags merendels obefante.

Besluth / om Fröö=Matkar.

Förförende och här tils har man korteligen handlat om the Matkar och Skrijdsåå / som menniskians kropp ansechta / skada och förderfwa / hwilke nogsamnt kunna en förnufftig menniskia påminna sin uselhet och stora skroplighet / och at hon är en Matk och Matkars Matk / så framt hon icke så aldeles är insöfwad och förblindad af thenna werldenes såfånga / at ingen sådan ögonstänlig och

handgripelig påminnelse hielper. Men skulle någon wara af så fåfänge och obetänckte inbillningar/ at menniskian ändå borde tycka om sig/ emedan Matkarne icke allom / uthan somligom af en slump och händelse påkomma / så wil jag nu som korteligast wiisa / at Menniskian / then ther så yfwes / upswäller och brastar / som kråkan med främmande fiedrar / icke allenast upåtes af Matkar / medan hon ännu lefwer / och effter döden / uthan ock til sin första afelse af en ganska listen och spåd Matk är uthkommen. Thet wore fuller en sak / som på ett annat ställe kunde wiidlyffteligare företagas ; men som jag satt mig före / at i korthet handla om alle the Matkar och Skrijdsfåå i Menniskians kropp wil jag också i korthet något här om framföra : warandes these Matkar icke som the andre skadelige och frätande / uthan högst nödige fröör och grundstycken til alla menniskiors uthwidgande och fortplantande i werlden.

Månge af the gamle / och många jämwa thenna tiden / förmena / at menniskian blifwer til genom Mans och Qwinnosädens slumpachtiga sammanblandning / uthan at något thera har något wist fröo och såd ; åfwen som the trodde / at af förrutnelsen och någre små Kroppars sammanstötande skulle blifwa en Matk ; men thenna meningen är altför orijmlig. Sedan / tå Anatomien begynte någö mera at lyffta up hufwudet / och man hade funnit hoos qwinnan ett Ovarium , eller Egghuum med sine fullkomlige egg / föll man på then me
nin

ningen / at mannen ingen ting mera gjorde wid
thetta Werket / än allenast lämnade en genom-
trängande ånga / hwar igenom thet i qweden
nedfallne egget skulle lijsom listet upqwickas /
emedan thet redan tilförende hade uthi sig ett
fullkomligt foster. Men sedermera / så man
genom Microscopier och Skådeglass begynte
få ett ännu större lius uthi många naturlige sa-
ker / är thet befunnit och ögonstkenligen kan be-
wijsas / at mannens säd och fröo består uthi en
leswande Matk : så at ock the stältaste menni-
skior här uthaf kunna see / at the äre af en Matk
härkomne / af Matkar ätas / medan the leswa /
och ett Matkaboo effter döden warda.

Thenna stora Natursens hemlighet blef af
tvänne store män / Marcellus Malpighi uthi
Italien / och Anton Leeuwenhoek i Hol-
land / alt på en tid uptäckt / uthan at then ene
wiste af thens andras påfund thet aldraringa-
ste. Sedan är then bekräftad worden af åth-
skillige lärde män / och kan wijsas uthi alle
Diurs och fiskars säd / när thet påtränges. Alt
thet Herren skapat / som liif hafwer / har sitt
wijsa fröo / både menniskior och Diur / Yrsää och
Skrijdsää / gräs och träd ; blifwandes ingen
ting af en slump och händelse til wäga bracht.
Råhlmatk är fuller intet kåhlfröo / eij eller äre
the frätande och på åthskillige ställen i menni-
skian befintelige odiur / menniskio = fröo ; men
the småa Matkar / som uptäckas uthi then i flo-
ten utharbetade / och sedermera i fröo = blåsorne
(Vesiculæ Seminales) förwarade säden / äre

thet sanskyldiga och wäsenteliga fröet til alla lefwande diur. Thet kan ock intet wara tro-
ligt / at wår H:Erre har skapat en så makalös
Konstig ting / som Testiclerne äre / förgåfwes /
och allenast til at utharbata och tilwerka ett
seegt slem / jag säger / en så underbar byggning /
at en menniskia i all sin lifstijd then samma icke
fyllest kan uthgrunda / fast man måste tilstå /
at Lealis de Leali har tåmmeligen nåhra then-
na saken igenomsedt och uthforskat.

Alt thet så är / och at alle lefwande diur af
en lefwande fröomatf härkomma / kan thet
uthaf bewiisas : I. Alt sådane fröomatfkar fin-
nas hoos mankønet / icke tå the äre barn och alt
för unge / eller alt för gamle / uthan tå the äre
i sin mogne och bästa ålder. Så är thet åfwen
bestaffadt med tråd och grås ; så länge the äre
spåde och flene / fröda the intet ; när the komma
til sin laga wert och ålder / bära the frucht / och
om sijder af ålderdom borttyna och förgå. II. Alt
aldrig någonsin någon sådan fröomatf är sedd
eller funnen worden / hoos them / som af Guds
skickelse och naturen äre ofruchtsame. III. Alt
eij heller finnes någon fröomatf hoos them / som
af thet veneriske giffet så äre skämde / at både
kloth och fröo-blåsor aldeles äre förstörde och
bortfrätte ; fast man elliest i thetas kropp kan
finna wål milliontahls andra matfkar / som
kroppen söndergnaga och upfråta. IV. Alt in-
gen sådan fröomatf är funnen uthi quinnans
Ovario, eij eller uthi thes små egg. V. Alt
straxt

straxt effter sammångängelsen är qweden uthi alle födande Diur full med fröomatkar / men til förende intet / eij heller en tijd ther effter. VI. At alle frätande och menniskian upåtande Skrijds fåå wera til uthi pestilentier / hetsige febrer / veneriske siukdomen / och andre ; men ther emot at fröomatkar döo och förswinna. VII. At the / som åre alt för store ålskare af Venus-Spehl i ungdomen / med tiden aldeles inga fröomatkar mera åga / fast åhren wore ånnu icke så många. Spara är så godt / som förwårfsa. Then som wil troo / at sådane fröomatkar åre til / når han them seer / gör wål : then som ock intet wil troo / han göre / som honom behagar. Herrans underwerk åre åndå lijka store och Dråpelige.

These omrörde fröomatkar see uth som små tofningar / når såden af hundar och fiskar eller andre Diur warder med Microscopio skårskådad / hafwa stora hufwuden / och en lång stiert / som jag offta sedt hafwer / och Leeuwenhoek them afriitadt. Men huru these matkar genereras och födas / huru the gå in i egget och thet upfröda / på hwad tijd thet skeer / antingen straxt / eller några dagar eller wickor ther effter / tilstår jag rent uth mig icke mera wetta / ån jag weet / huru en Eef kan båra ett ollon / uthaf hwilket ollon en annan Eef kan upwera. Thet kommer altherföre an uppå then första wålsignelsen / som Herren GUD allom leswandom Diurom i första skapelsen gifwit hafwer. Man behöfwer eij eller undra ther öfwer /

wer / at thenna fröomatf är så ganska liten /
 och kan icke uthan med thet bästa Microscopio
 synas. Thet wil goda ögon til at see wäxmat-
 ten (*Åxap*) men lijkwäl är thenna matfen
 fullkomlig / har hufwoud / ögon / öron / mund
 lungor / hierta / maga / tarmar / been / fött-
 spjror och alla the andra dehlar / som til ett full-
 komligt Diur betarfs. Aldrig har doch nå-
 gon ännu warit så skarpsynt / at han med obe-
 wäpnade ögon kunnat see och skilja then ena
 Dehlen ifrån then andra. Man kan knapt nog
 see / at thenna matfen rör sig i wäret : ingen
 twiflar doch ther på / at han är til / och är til
 alla sina dehlar fullkomlig. Jag stadnar al-
 therföre ther wid / at menniskian är af en rin-
 ga och liten Matf uthsprungen / offta upåtes
 och förtäres af matkar / under then tiden
 hon ännu hetes lefwa / och warder effter dö-
 den många tusende matkars spjis och föda.
 Herre / hwad är doch Menniskian / at
 Tu täncker på henne? Herre / stoore och
 dräpelige äre all tin werf / och ingen
 är en sådan GUD / som
 Tu äst!

Mennskia / matkars math och föda /
 Matk i börian / matk och sidst /
 Låt tig vara sagdt förwist /
 At tu måst titt högmod döda.
 Skal en machtlös matk och skarn /
 Ett eländigt Menskio-Barn /
 Uthaf sitt Allzinte skryta /
 Och af högmod dierfft sig bryta?

Neij : hwar en / som wil besinna /
 Och sin tanckar säncka ned /
 Hur man låg i modrens qwed / (*)
 Lärer säkert see och finna /
 At med alt vårt prähl och pracht /
 Med the hieltars flena macht /
 Är ett skröplighets elände /
 Hwart wij wära ögon wände.

(*) Millan Blåsan och Ändetarmen.

The first part of the book
 contains the history of the
 city of London from the
 time of its first
 settlement to the
 present day. It is
 written in a clear and
 concise style, and is
 well adapted for
 the use of schools and
 libraries. The second
 part of the book
 contains a description
 of the city of London
 and its environs, and
 of the various
 buildings and
 monuments which
 are to be seen in
 it. It is written in a
 descriptive style, and
 is well adapted for
 the use of travellers
 and those who wish
 to see the city of
 London. The third
 part of the book
 contains a description
 of the various
 buildings and
 monuments which
 are to be seen in
 the city of London.
 It is written in a
 descriptive style, and
 is well adapted for
 the use of travellers
 and those who wish
 to see the city of
 London.

